

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Νικόλαος Μπεζαντάκος, *Καθηγητ. του Παν/μίου Αθηνών*
Ευαγγελία Αστυρακάκη, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός*
Β/θμιας Εκπ/σης

Μαρία Γαλάνη-Δράκου, *Φιλολόγος*
Βασίλειος Χαραλαμπάκος, *Φιλολόγος*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Στ. Τσιτσιρίδης, *Αναπλ. Καθηγητ. του Παν/μίου Πατρών*
Λοΐζος Λοΐζου, *Σχολ. Σύμβουλος*
Αναστ. Παπάζογλου *Φιλολ. Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Δημήτριος Καλανδράνης, *Σκιτσογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπυρίδων Καράμπαλης, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Σωτήριος Γκλαβάς, *Μόν. Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Κων/νος Ναστούλης, *Φιλολόγος Εκπ/κός*
Β/θμιας Εκπ/σης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Η σκεπτόμενη Αθηνά (ανάγλυφο του 470-450 π.Χ.)

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου
Μάθησης και Θρησκευμάτων

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Νικόλαος Μπεζαντάκος – Ευαγγελία Αστουρακάκη
Μαρία Γαλάνη-Δράκου – Βασιλική Καμπουρέλλη
Βασίλειος Χαραλαμπάκος**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά Γράμματα

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**
Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

Ενότητα 10

Όστρακα με τα ονόματα των τριών προσωπικοτήτων (Αριστείδης, Κίμων, Θεμιστοκλής) που κυριάρχησαν στην πολιτική ζωή της Αθήνας τις δυο πρώτες δεκαετίες μετά τα Μηδικά. Και οι τρεις αναγκάστηκαν να πάρουν το δρόμο της εξορίας (Αθήνα, Μουσείο Αγοράς).

Μια τιμητική εξορία

Α. Κείμενο Ο ρήτορας Αισχίνης (περ. 389-314 π.Χ.), πολιτικός αντίπαλος του Δημοσθένη, εναντιώθηκε με τον λόγο του **Κατά Κτησιφώντος** στην πρόταση του Κτησιφώντα να τιμηθεί με χρυσό στεφάνι ο Δημοσθένης για τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα. Ύστερα από την ήττα του στη σχετική δίκη και την αποτυχία της φιλομακεδονικής πολιτικής του αναγκάστηκε να εκπατριστεί στη Μικρά Ασία και στη Ρόδο. Στις επιστολές που σώθηκαν με το όνομά του, οι οποίες όμως δεν προέρχονται από αυτόν, παρουσιάζεται ως

εξόριστος. Στο απόσπασμα που ακολουθεί γίνεται λόγος για το πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας την εξορία του.

Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὅσοι φεύγουσιν ἀδίκως, ἢ δέονται τῶν πολιτῶν ὅπως ἐπανεέλθωσιν, ἢ διαμαρτόντες τούτου λοιδοροῦσι τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, ὡς φαύλως αὐτοῖς προσφερομένας· ἐγὼ δὲ ἐπέειπερ ἅπαξ ἀναξίως ὦν ἐπολιτευσάμην ἠτύχησα, καὶ κατηγορῶν ἄλλων αὐτός ἐάλων, ἄχθομαι μὲν, ὥσπερ εἰκός ἐστιν, ἀγανακτῶ δὲ οὐδέν. Οὐ γὰρ οὕτως ἔγωγε ἠλίθιος εἶμι ὥστε, ἐξ ἧς πόλεως Θεμιστοκλῆς ὁ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερώσας ἐξηλάθη, καὶ ὅπου Μιλτιάδης, ὅτι μικρόν ὤφειλε τῷ δημοσίῳ, γέρων ὦν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀπέθανε, ταύτῃ τῇ πόλει Αἰσχίνην τὸν Ἀτρομήτου φεύγοντα ἀγανακτεῖν οἶεσθαι δεῖν, εἴ τι τῶν εἰωθότων Ἀθήνησιν ἔπαθεν. Ἄλλ' ἔγωγε καὶ λαμπρόν εἰκότως μοι νομίσαιμ' ἂν αὐτό γενέσθαι, τό μετ' ἐκείνων ἐν ἀδοξίᾳ παρά τοῖς ἔπειτα ἀνθρώποις καὶ ἄξιός τοῦ ὅμοια παθεῖν ἐκείνοις γεγονέναι.

[Αἰσχίνης], Ἐπιστολαὶ 3.1-3

Γλωσσικά σχόλια

φεύγω	εξορίζομαι (πβ. ν.ε.: φυγή, φυγὰς, φυγαδεύω)
δέομαι + γεν.	ζητῶ ἀπό κάποιον, παρακαλῶ, εκλιπαρῶ (πβ. ν.ε.: δέηση)
διαμαρτάνω + γεν.	αποτυγχάνω
λοιδορέω, λοιδορῶ	κακολογῶ

ὡς φαῦλως προσφερομένας	επειδή κατά τη γνώμη τους συμπεριφέρθηκαν άσχημα
ἐπείπερ	επειδή ακριβώς / βέβαια
ἅπαξ	μία φορά
ἀναξίως ὧν ἐπολιτευσάμην	κατά τρόπο ανάξιο προς όσα έκανα ως πολίτης
άτυχέω, άτυχῶ	αποτυγχάνω, ατυχώ
ἐάλων (οριστ. αορ. β´ ρ. άλισκομαι)	καταδικάστηκα (πβ. ν.ε.: άλωση, ευάλωτος, αιχμάλωτος)
ἄχθομαι	δυσανασχετώ, στενοχωριέμαι
εἰκός ἐστιν (απρόσ. έκφραση)	είναι φυσικό
οὕτως	έτσι, τόσο
ἐγώγε	εγώ βέβαια / τουλάχιστον
ὥστε...ταύτη τῆ πόλει Αἰσχίνην τόν Ἄτρομήτου φεύγοντα ἀγανακτεῖν οἶεσθαι δεῖν	ώστε... ο Αισχίνης, ο γιος του Ατρομήτου, να θεωρεί ότι πρέπει να αγανακτεί με αυτή την πόλη, επειδη είναι εξόριστος
ἐξηλάθη (ορ. παθ. αορ. α´ ρ. ἐξελαύνομαι)	εξορίστηκε
τό δεσμωτήριον	η φυλακή
εἴ τι ἔπαθεν	επειδή έπαθε κάτι
τό εἰωθός (μτχ. ρ. εἴωθα)	το συνηθισμένο
Ἀθήνησιν	στην Αθήνα

εἰκότως ἢ ἀδοξία	εὐλογα
Ἄλλ' ἔγωγε καὶ λαμπρὸν εἰκότως μοι νομίσαιμ' ἄν αὐτὸ γενέσθαι, τὸ μετ' ἐκείνων ἐν ἀδοξίᾳ παρὰ τοῖς ἔπειτα ἀνθρώποις καὶ ἄξιος τοῦ ὅμοια παθεῖν ἐκείνοις γεγονέναι	η ασημότητα, η αφάνεια (εδώ ειρωνική η χρήση) Αλλά εγώ τουλάχιστον θα μπορούσα να θεωρήσω ακόμα και λαμπρό αυτό που μου συνέβη, δηλαδή το ότι έχω πέσει στην αφά- νεια για τις μελλοντικές γενιές μαζί με εκείνους και έχω αξιωθεί να πάθω τα ίδια με εκείνους

Ερμηνευτικά σχόλια λαμπρὸν εἰκότως μοι νομίσαιμ' ἄν αὐτὸ γενέσθαι: Ο συντάκτης της επιστολής δηλώνει πως η απόφαση της πόλης του να τον εξορίσει όχι μόνο δεν τον εκπλήσσει, αλλά αντίθετα αποτελεί επιβεβαίωση της αξίας του ως πολιτικού. Στο σημείο αυτό έχουμε να κάνουμε με έναν εκ πρώτης όψεως παράδοξο, από ρητορική άποψη όμως επιδέξιο συλλογισμό.

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζει την εξορία του ο συγγραφέας της επιστολής; Γιατί επικαλείται τις περιπτώσεις του Θεμιστοκλή και του Μιλτιάδη;
2. Πώς αξιολογείτε την πειστικότητα του επιχειρήματος που χρησιμοποιείται στο κείμενο;
3. Σε ποια σημεία του κειμένου διακρίνετε διάθεση πικρής ειρωνείας για τη στάση των Αθηναίων προς τον συντάκτη της επιστολής;

4. Γνωρίζετε από την περίοδο της Επανάστασης του 1821 και τις πρώτες μετεπαναστατικές δεκαετίες περιπτώσεις επώνυμων αγωνιστών προς τους οποίους το ελληνικό κράτος επέδειξε αγνωμοσύνη;

B. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

1. Να σχηματίσετε ρηματικά επίθετα σε -τέος και, όπου είναι δυνατόν, σε -τος από τα σύνθετα ρ. **ἐπιχειρέω-ἐπιχειρῶ, ἀναγράφω και παραδίδωμι.**

2. Από το ρ. **πάσχω** του κειμένου της Ενότητας:
α) να γράψετε όσο περισσότερες παράγωγες λέξεις της α.ε. μπορείτε (θέματα του ρήματος: **παθ-, πενθ-**).
β) να σχηματίσετε τις σύνθετες λέξεις της α.ε. που ζητούνται στον ακόλουθο πίνακα και να βρείτε τις παράγωγές τους.

συνθετικά	σύνθετη λέξη	παράγωγη λέξη
εὖ + πάσχω (θ. παθ-)	(επίθ.)	(ουσ.)
σύν + πάσχω (θ. παθ-)	(επίθ.)	(ουσ.) (ρήμα)
πολύ + πάσχω (θ. παθ-)	(επίθ.)	
κακός + πάσχω (θ. παθ-)	(επίθ.)	(ουσ.) (ρήμα)

3. Να αντιστοιχίσετε τα ρήματα της στήλης Α' με τις ομόρριζες λέξεις τους στη στήλη Β' (ένα στοιχείο της στήλης Α' περισσεύει):

A´	B´
λοιδορέω, λοιδορῶ	πολίτευμα
δέδοικα, δέδια	ἀληθής
τυγχάνω	νόμισμα
ἐκλανθάνω	λοιδορία
διαμαρτάνω	δέος
πολιτεύω	εὐτυχία
νομίζω	λάθος
δέομαι	ἄμαρτία
	πολιτικός

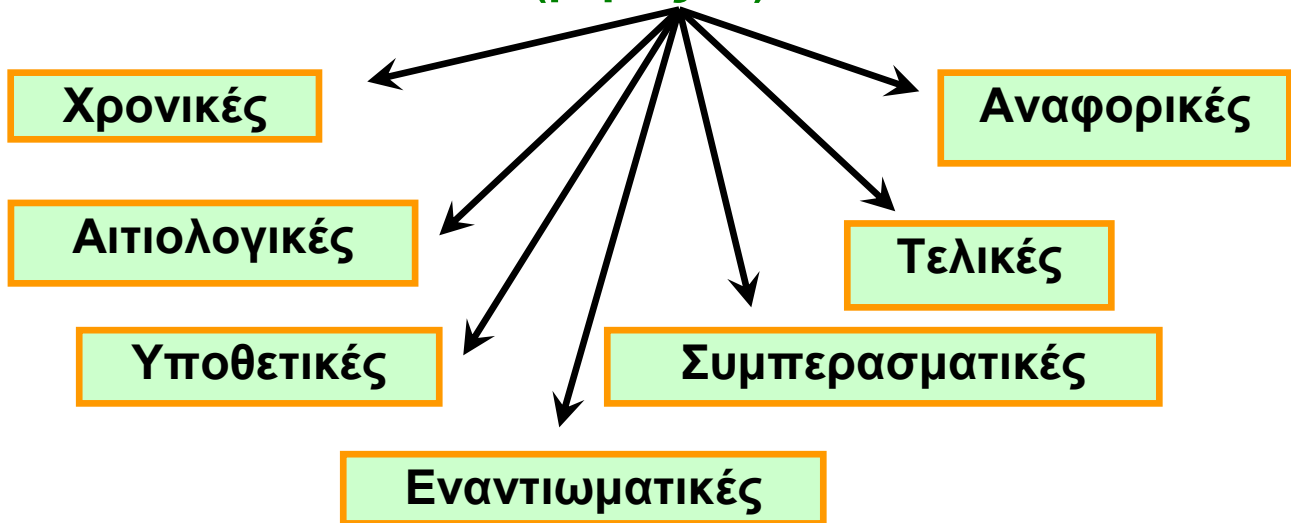
4. Να κατατάξετε τα ουσιαστικά της άσκησης 3 (στήλη Β´) στην κατηγορία που ανήκουν ως προς τη σημασία τους:

ενέργεια, κατάσταση

αποτέλεσμα ενέργειας

Γ. Σύνταξη

Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος α΄)

Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί (δηλαδή, δηλώνουν αιτία, χρόνο, σκοπό κ.ά.) της εξάρτησής τους.

1. Αιτιολογικές

Εξαρτώνται κυρίως από ρήματα ψυχικού πάθους (δηλαδή, ρήματα που δηλώνουν χαρά, λύπη, έκπληξη, θυμό κ.ά.), αλλά και από κάθε άλλο ρήμα που χρειάζεται αιτιολόγηση.

Εισάγονται κυρίως με τους αιτιολογικούς συνδέσμους **ὅτι** (αντικειμενική αιτιολογία), **ὡς** (υποκειμενική αιτιολογία), **ἐπεὶ**, **ἐπειδὴ**, **διότι** και **εἰ** (υποθετική αιτιολογία).

π.χ. Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ἠττᾶσθαι, ὅτι (= ἐπειδὴ πράγματι) οὐ πολὺ ἐνίκων.

Θαυμάζω σε ἐν ταῖς συμφοραῖς, ὡς (= ἐπειδὴ κατά τη γνώμη μου) ῥαδίως αὐτὰς καὶ πρῶως φέρεις.

Ὡ Κῦρε, μὴ θαύμαζε εἴ (= στην περίπτωση που) τινες ἐσκυθρῶπασαν (= κατσούφιασαν) ἀκούσαντες τῶν ἀγγελλομένων.

Εκφέρονται με οριστική, δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική και με ευκτική του πλαγίου λόγου (συνήθως ὅταν εξαρτώνται ἀπὸ ρῆμα ιστορικοῦ χρόνου).

π.χ. **Ἄξιον Ἡρακλέους μεμνήσθαι καὶ ὅτι τόνδε τὸν ἀγῶνα πρῶτος συνήγειρε (= διοργάνωσε) δι' ἔννοιαν τῆς Ἑλλάδος (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).**

Λακεδαιμόνιοι ἄκοντας (= παρὰ τη θέλησή τους) προσάγουσι τοὺς πολλοὺς ἐς τὸν κίνδυνον, ἐπεὶ οὐκ ἂν ποτε ἐπεχείρησαν (= ποτέ δε θα επιχειρούσαν) ναυμαχεῖν ἐκόντες (δυν. οριστική, αντίθετο του πραγματικού).

Δέομαί σου παραμεῖναι, ὡς ἐγὼ οὐδ' ἂν ἐνὸς ἡδῖον (= με μεγαλύτερη ευχαρίστηση) ἀκούσαιμι ἢ σοῦ (δυν. ευκτική, περιεχόμενο δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).

Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Περικλέα ἐκάκιζον, ὅτι οὐκ ἐπεξάγοι (= δεν εκστράτευε) ἐπὶ τοὺς πολεμίους (ευκτική πλαγίου λόγου, εξάρτηση ἀπὸ ιστορικό χρόνο).

Λειτουργούν συντακτικά ὡς επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αἰτίας στην πρόταση εξάρτησής τους.

2. Τελικές

Εξαρτώνται κυρίως από ρήματα κίνησης (π.χ. ἔρχομαι, φεύγω, πορεύομαι) ή σκόπιμης ενέργειας (π.χ. πράττω).

Εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους ἵνα, ὅπως, ὡς. **Εκφέρονται** με υποτακτική (κυρίως), οριστική ιστορικού χρόνου και με ευκτική του πλαγίου λόγου (συνήθως όταν εξαρτώνται από ρήμα ιστορικού χρόνου).

π.χ. Βασιλεύς αἰρεῖται, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἐλόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσιν (υποτακτική, προσδοκώμενο περιεχόμενο).

Ἔδει τὰ ἐνέχυρα τότε λαβεῖν, ὡς, μηδ' εἰ ἐβούλετο (= ἀκόμα και αν ήθελε), ἐδύνατο ἐξαπατᾶν (οριστική ιστορικού χρόνου, σκοπός που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε).

Καμβύσης τὸν Κῦρον ἐπέκαλει (= ἀνακάλεσε), ὅπως τὰ ἐν Πέρσαις ἐπιχώρια ἐπιτελοῖη (= για να ανα-λάβει τις τοπικές υποθέσεις των Περσών), (ευκτική πλαγίου λόγου, εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του σκοπού στην πρόταση εξάρτησής τους.

3. Συμπερασματικές

Δεν εξαρτώνται από συγκεκριμένα ρήματα· συνήθως προηγείται στην εξάρτηση δεικτική αντωνυμία ή δεικτικό επίρρημα (τοιοῦτος, τοσοῦτος, οὕτως κ.ά.).

Εισάγονται με τους συμπερασματικούς συνδέσμους ὥστε και ὡς.

Εκφέρονται με οριστική, δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική και απαρέμφατο.

π.χ. Τὴν αὐτῶν δύναμιν τοσαύτην ἐπέδειξαν, ὥσθ' ὁ μέγας βασιλεὺς οὐκέτι τῶν ἀλλοτρίων ἐπεθύμει, ἀλλ' ἐδίδου τῶν ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐφοβεῖτο (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).

Εὐθύς ἡ Ἀριάδνη ἀκούσασα τοιοῦτόν τι ἐποίησεν ὡς πᾶς ἂν ἔγνω (= θα μπορούσε να καταλάβει) ὅτι ἀσμένῃ (= με ευχαρίστηση) ἤκουσε (δυν. οριστική, περιεχόμενο δυνατό στο παρελθόν).

Τῆς δὲ πεζῆς στρατιᾶς οὕτως ἄπειρον τὸ πλῆθος ἦγεν, ὥστε καὶ τὰ ἔθνη τὰ μετ' αὐτοῦ ἀκολουθήσαντα πολὺ ἂν ἔργον καταλέξει (= θα ήταν πολύ δύσκολο να τα αναφέρω αναλυτικά), (δυν. ευκτική, περιεχόμενο δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).

Ἔχω τριήρεις, ὥστε ἐλεῖν τὸ ἐκείνων πλοῖον (απαρέμφατο, περιεχόμενο δυνατό ή ενδεχόμενο· με απαρέμφατο εκφέρονται επίσης οι συμπερασματικές προτάσεις που δηλώνουν επιδιωκόμενο σκοπό και ὄρο ή συμφωνία).

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του αποτελέσματος στην πρόταση εξάρτησής τους.

4. Εναντιωματικές-παραχωρητικές

Εκφράζουν εναντίωση προς το περιεχόμενο της πρότασης που προσδιορίζουν (συχνά προηγούνται στην εξάρτηση οι αντιθετικοί σύνδεσμοι ἀλλὰ, ἀλλ'οὔν, ὅμως). Οι εναντιωματικές προτάσεις δηλώνουν αντίθεση προς κατάσταση πραγματική (που ὄντως ισχύει), ενώ οι παραχωρητικές προς κατάσταση που κάνουμε την παραχώρηση να δεχθούμε ὅτι ισχύει.

Εισάγονται με τους εναντιωματικούς συνδέσμους **εἰ καί, ἄν καί** (= αν και, εναντιωματικές), **καί εἰ, καί ἄν** (ἦν, ἔαν), **οὐδ' εἰ, οὐδ' ἔαν** (άν), **μηδ' εἰ, μηδ' ἔαν** (= και αν ακόμη, παραχωρητικές).

Εκφέρονται με οριστική, υποτακτική και ευκτική κατά τα πρότυπα των υποθετικών προτάσεων που θα εξετάσουμε στην επόμενη Ενότητα.

π.χ. **Φήσουσι γάρ δὴ με σοφὸν εἶναι, εἰ καὶ μὴ εἶμι** (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).

Καὶ μοι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ θορυβήσητε, μηδ' ἔαν δόξω τι ὑμῖν μέγα λέγειν (υποτακτική, περιεχόμενο προσδοκώμενο).

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της εναντίωσης στην πρόταση εξάρτησής τους.

Ασκήσεις

1. Στο κείμενο της Ενότητας να εντοπίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις των ειδών που διδαχθήκατε, να χαρακτηρίσετε το είδος τους και να βρείτε τη συντακτική θέση τους.

2. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε το είδος των επιρρηματικών δευτερευουσών προτάσεων:

α. **Κἄν σὺ μὴ θέλῃς, οἱ θεοὶ οὕτω βουλήσονται.**

β. **Ἐνταῦθα ἐπιπίπτει χιῶν ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἀνθρώπους.**

γ. **Κῦρος ἐνόμιζε φίλων δεῖσθαι, ὡς συνεργοὺς ἔχοι.**

δ. **Χαίρω ὅτι εὐδοκιμεῖς.**

3. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές αιτιολογικές προτάσεις:

- α. Οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον ὅτι Κῦρος οὐ φαίνοιτο.**
- β. Μὴ θαυμάζετέ μου, ὅτι χαλεπῶς φέρω (= στενοχωριέμαι) τοῖς παροῦσι πράγμασιν.**
- γ. Ἴσως οὖν τις ἂν ἐπιτιμήσειέ μοι (= θα με κατηγορούσε), ὡς οὐκ ἐπαινῶ τούσδε τοὺς ἄνδρας.**
- δ. Ἐγὼ συμβουλεύσαιμι ἂν πρὸς Κλέαρχον ἀπελθεῖν, ἐπεὶ οὐδένα ἂν εὕροιμεν στρατηγὸν βελτίω.**

4. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές τελικές προτάσεις:

- α. Μὴ μέλλωμεν (= ας μη χρονοτριβούμε), ἵνα μὴ ὁ καιρὸς παρέλθῃ.**
- β. Θράσυλλος Ἀθήνας ἔπλευσεν, ἵνα αἰτήσῃ (= για να ζητήσει) ναῦς.**
- γ. Περί πολλοῦ ἂν ἐποίησάμην (= θα θεωρούσα πολύ σημαντικό) ἐπιστεῖλαί σοι ταῦτα (= να σου εἶχα δώσει αυτές τις οδηγίες) πρὸ τῆς στρατείας, ἵνα μὴ τοιοῦτῳ κινδύνῳ περιέπεσες.**
- δ. Σόλων ἀπεδήμησεν, ἵνα μὴ τινα τῶν νόμων οἱ Ἀθηναῖοι λύσαιεν.**

5. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές συμπερασματικές προτάσεις:

- α. Τὴν ἀλήθειαν οὕτω φαίνου προτιμῶν, ὥστε πιστοτέρους εἶναι τοὺς σοὺς λόγους μᾶλλον ἢ τοὺς σοὺς ὄρκους.
- β. Οἱ τριάκοντα πᾶν ἐποίησαν, ὥστε μὴ δοῦναι δίκην (= να μην τιμωρηθούν).
- γ. Ὅπλα κατεσκευάζον, ὥστε τὴν πόλιν ἂν ἡγήσω (= θα μπορούσες να θεωρήσεις) πολέμου ἐργαστήριον εἶναι.
- δ. Τοιαῦτα πεποίηκεν, ὥστε πολὺ ἂν δικαιότερον δια ταῦτα τα ἔργα τοῦτον μισήσατε.

6. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε ἀπὸ συντακτικὴ ἀποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικὲς ἐναντιωματικὲς-παραχωρητικὲς προτάσεις:

- α. Εἰρήσεται (= θα ειπωθεῖ) τάληθές, εἰ καὶ τισι δόξω λίαν παράδοξα λέγειν.
- β. Εἰ καὶ χρημάτων εὐποροῦμεν, οὐκ εὐτυχοῦμεν.
- γ. Ἐὰν καὶ μὴ βούλωνται, πάντες αἰσχύνονται μὴ πράττειν τὰ δίκαια.
- δ. Γελά ὁ μωρός, κἄν τι μη γελοῖον τι.
- ε. Οὐδ' εἴ με ἐκέλευες ταῦτα ποιεῖν, ἡδέως ἂν ταῦτα ἐποίουν.
- στ. Οὐδ' εἰ πάνυ ἀγαθοὶ εἴητε, τῷ λιμῷ μάχεσθαι δύναισθε ἂν.

Οὐχ οἱ τόποι τοὺς ἄνδρας ἐντίμους, ἀλλ'
οἱ ἄνδρες τοὺς τόπους ἐπιδεικνύουσι.

Ἄγησίλαος
Πλούταρχος, Ἀποφθέγματα Λακωνικὰ 208d-e

Ενότητα 11

Λεπτομέρεια ανάγλυφης πλάκας από το μνημείο των Νηρηίδων με παράσταση μάχης Ελλήνων και Περσών. Το μνημείο των Νηρηίδων, ένα από τα σπουδαιότερα ταφικά μνημεία της Λυκίας, είναι έργο Ελλήνων τεχνιτών για λογαριασμό άγνωστου τοπικού ηγεμόνα (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Επικίνδυνες συμμαχίες

Α. Κείμενο Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Σπαρτιάτη βασιλιά Αγησίλαου εναντίον των Περσών (396-394 π.Χ.) ο Πέρσης σατράπης Φαρνάβαζος σε συνάντησή του με τους Έλληνες στρατιωτικούς ηγέτες διαμαρτύρεται, γιατί δέχεται επίθεση από ανθρώπους με τους οποίους είχε συνεργαστεί παλαιότερα και τους θεωρούσε φίλους.

Ὡς Ἀγησίλαε καί πάντες οἱ παρόντες Λακεδαιμόνιοι, ἐγὼ ὑμῖν, ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε, φίλος καί σύμμαχος ἐγενόμην, καί τό μὲν ναυτικόν τό ὑμέτερον χρήματα παρέχων ἰσχυρόν ἐποίουν, ἐν δέ τῇ γῆ αὐτός ἀπό τοῦ ἵππου μαχόμενος μεθ' ὑμῶν εἰς τήν θάλατταν

κατεδίωκον τούς πολεμίους. Καί διπλοῦν ὥσπερ
 Τισσαφέρνους οὐδέν πώποτέ μου οὔτε ποιήσαντος
 οὔτ' εἰπόντος πρὸς ὑμᾶς ἔχοιτ' ἄν κατηγορήσαι.
 Τοιοῦτος δέ γενόμενος νῦν οὕτω διάκειμαι ὑφ' ὑμῶν ὡς
 οὐδέ δεῖπνον ἔχω ἐν τῇ ἑμαυτοῦ χώρᾳ, εἰ μὴ τι ὧν ἄν
 ὑμεῖς λίπητε συλλέξομαι, ὥσπερ τὰ θηρία. Ἄ δέ μοι ὁ
 πατήρ καί οἰκήματα καλά καί παραδείσους καί δένδρων
 καί θηρίων μεστούς κατέλιπεν, ἐφ' οἷς ἠϋφραινόμην,
 ταῦτα πάντα ὀρῶ τὰ μὲν κατακεκομμένα, τὰ δέ
 κατακεκαυμένα. Εἰ οὖν ἐγὼ μὴ γιγνώσκω μήτε τὰ ὅσια
 μήτε τὰ δίκαια, ὑμεῖς δέ διδάξατέ με ὅπως ταῦτ' ἐστὶν
 ἀνδρῶν ἐπιισταμένων χάριτας ἀποδιδόναι.

Ξενοφῶν, Ἑλληνικά 4.1.32-33

Γλωσσικά σχόλια

αὐτός, αὐτή, αὐτό	ο ἴδιος
ὁ διπλοῦς, ἡ διπλή, τὸ διπλοῦν	(εδῶ) διπρόσωπος, δόλιος
διπλοῦν ... οὐδέν πώποτέ μου οὔτε ποιήσαντος οὔτ' εἰπόντος πρὸς ὑμᾶς ἔχοιτ' ἄν κατηγορήσαι	δε θα μπορούσατε ἴσως να μου καταλογίσετε οὔτε ὅτι ἔκανα οὔτε ὅτι εἶπα ὡς τώρα σε εσάς κάτι δόλιο
τοιοῦτος γενόμενος	ενώ (σας) συμπεριφέρθηκα κατὰ τέτοιον τρόπο
οὕτω διάκειμαι ὑφ' ὑμῶν ...ὡς	εσεῖς μου συμπεριφέρεστε έτσι..., ὥστε
εἰ μὴ	εκτός εάν
λείπω, καταλείπω	εγκαταλείπω, αφήνω πίσω (πβ. ν.ε.: λοιπός, υπόλοιπο, λειψός)

ὁ παράδεισος	κήπος, κατάφυτη έκταση αναψυχῆς Περσῶν αξιωματῶν
ὁ μεστός, ἡ μεστή, τὸ μεστόν	γεμάτος (πβ. ν.ε.: μεστῶν, κατάμεστος)
τὰ μὲν...τὰ δε	άλλα... και άλλα
κατακόπτω	καταστρέφω (πβ. ν.ε.: αποκοπή, κοπτήρας)
κατακεκαυμένα (μτχ. παρακ. ρ. κατακαίωμα)	κατακαμένα
διδάσκω	διδάσκω, εξηγῶ
ἐπίσταμαι	γνωρίζω (πβ. ν.ε.: επιστήμη, επιστήμονας)
ὅπως ταῦτ' ἐστὶν ἀνδρῶν ἐπισταμένων χάριτας ἀποδιδόναι (απαρ. ενεστ. ρ. ἀποδίδωμι)	πῶς ἄνδρες που γνωρίζουν να ανταποδίδουν την ευεργεσία προβαίνουν σ' αυτές τις πράξεις

Ερμηνευτικά σχόλια ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε: Ο Φαρνάβαζος αναφέρεται στη βοήθεια –σε χρήμα και εξοπλισμό– που πρόσφεραν οι Πέρσες στους Λακεδαιμονίους κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Η βοήθεια αυτή αφενός αντιστάθμισε την υπεροχή των Αθηναίων στη θάλασσα, αφετέρου ἔδωσε στους Πέρσες τη δυνατότητα να παρέμβουν στα ελληνικά πράγματα λίγες δεκαετίες μετά την ανεπιτυχή προσπάθειά τους να κατακτήσουν την Ελλάδα.

Τισσαφέρνους: Ο Τισσαφέρνης, Πέρσης σατράπης της Λυδίας και της Καρίας κατά την τελευταία φάση του Πελοποννησιακού πολέμου, προσπάθησε να μειώσει τις πιθανότητες νίκης των Σπαρτιατών

περιορίζοντας την περσική βοήθεια προς αυτούς, επειδή φοβόταν ότι, αν οι Σπαρτιάτες νικούσαν τους Αθηναίους, θα προσπαθούσαν να ελευθερώσουν κατόπιν τις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας από τους Πέρσες. Όταν αργότερα ο βασιλιάς των Περσών αποφάσισε να ενισχύσει φανερά τους Σπαρτιάτες, αντικατέστησε τον Τισσαφέρνη και διόρισε σατράπη της Λυδίας τον Κύρο τον Νεότερο. Στην ασταθή και, κατά τους Σπαρτιάτες, ανέντιμη συμπεριφορά του Τισσαφέρνη ο Φαρνάβαζος αντιπαραθέτει τη δική του συνεπή φιλία.

παραδείσους: Περσικής καταγωγής λέξη που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα.

Αναφέρεται στις περιφραγμένες κατάφυτες εκτάσεις αναψυχής που διατηρούσαν οι Πέρσες βασιλείς και αξιωματούχοι, όπου φιλοξενούνταν και άγρια ζώα που χρησίμευαν ως θηράματα. Ήδη κατά την πρώιμη Ελληνιστική εποχή η λέξη παίρνει τη σημασία του κήπου, τόσο κυριολεκτικά, όσο και μεταφορικά για τον χαρακτηρισμό του Κήπου της Εδέμ.

Ερωτήσεις

1. Ο Φαρνάβαζος βρίσκεται σε δύσκολη θέση μετά την επίθεση των ελληνικών δυνάμεων και επικαλείται τις προηγούμενες υπηρεσίες του προς τους Σπαρτιάτες. Ποιους στόχους εξυπηρετεί αυτή η επίκληση;
2. Σε ποια κατάσταση έχει περιέλθει ο Φαρνάβαζος σύμφωνα με το κείμενο; Ποια απορία τού προξενεί η κατάσταση αυτή και πώς τη διατυπώνει;
3. Στον Έπιτάφιο του Περικλή που παραθέτει στην Ιστορία του ο Θουκυδίδης (2.40.4-5) διαβάζουμε: «Και είναι πιο σταθερός φίλος ο ευεργέτης, γιατί, μέσω της εύνοιας που του δείχνει, επιδιώκει να

παραμένει η οφειλή της ευγνωμοσύνης του ευεργετημένου· αντίθετα, ο ευεργετημένος είναι μάλλον απρόθυμος, γιατί γνωρίζει ότι θα ανταποδώσει την ευεργεσία όχι για να του χρωστούν ευγνωμοσύνη αλλά για να εξοφλησει το χρέος». Πιστεύετε ότι η παρατήρηση του ιστορικού βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση του Φαρνάβαζου;

B. Λεξιλογικά –Ετυμολογικά

- 1.** Να γράψετε από δύο ομόρριζες των ρημάτων **κατακόπτω, μάχομαι, λέγω** λέξεις (απλές ή σύνθετες) της α.ε.
- 2.** Για καθεμία από τις λέξεις που σας δίνονται να βρείτε ετυμολογικά συγγενείς ρηματικούς τύπους από το κείμενο της Ενότητας.

καῦμα
σύλλογος
γηγενής
διάγνωσις
παρουσία
έλλιπής
κατάσχεσις
όρατός
έπιστητόν
έπος

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. Χρησιμοποιώντας τις λέξεις του κειμένου **Ίππος, πατήρ και φίλος** ως α΄ η ως β΄ συνθετικό, να σχηματίσετε με καθεμία δύο σύνθετες λέξεις της α.ε.

4. α. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις των ομόρριζων του ουσιαστικού **θήρ** λέξεων της α.ε. στον πίνακα που ακολουθεί:

	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ
πρόσωπο που ενεργεί	ὁ θηρευ-.....
ενέργεια	ἡ θήρευ-.....
αποτέλεσμα ενέργειας	τὸ θήρα-..... τὸ θήρευ-.....
υποκοριστικό	τὸ θηρ-.....

β. Να κατατάξετε τα ομόρριζα του **θήρ** επίθετα της α.ε. **θηρατέος, θηρατικός, θήρειος, θηρευτικός** στην κατηγορία που ανήκουν:

	ΕΠΙΘΕΤΑ
ρηματικά επίθετα	
επίθετα παράγωγα από ονόματα	

Γ2. Σύνταξη

Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος β')

1. Υποθετικές

Εκφράζουν μια προϋπόθεση (υπόθεση) που πρέπει να ισχύει, ώστε να ισχύει και η –κύρια συνήθως– πρόταση την οποία προσδιορίζουν (απόδοση).

Η δευτερεύουσα υποθετική πρόταση μαζί με την κύρια πρόταση συναποτελούν έναν υποθετικό λόγο.

Εισάγονται με τους υποθετικούς συνδέσμους *εἰ, ἔάν, ἄν, ἤν*.

Εκφέρονται με οριστική (εισαγωγή *εἰ*), ευκτική (εισαγωγή *εἰ*) και υποτακτική (εισαγωγή *ἔάν, ἄν, ἤν*).

π.χ. *Εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί.*

Φῶς εἰ μὴ εἴχομεν, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἄν ἦμεν.

Ἐάν ἐμέ ἀποκτείνητε, βλάψετε ὑμᾶς αὐτούς.

Ἦν ἐγγύς ἔλθη θάνατος, οὐδεὶς βούλεται θνήσκειν.

Εἴ τις σε διδάξειε, βελτίων ἄν γένοιο.

Εἴ τινα λάβοιεν τῶν ἐχθρῶν, ἀπέκτεινον.

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της προϋπόθεσης στην πρόταση εξάρτησής τους.

2. Χρονικές

Δηλώνουν τον χρόνο κατά τον οποίο συμβαίνει η πράξη της προσδιοριζόμενης πρότασης. Ανάλογα με τη χρονική σχέση των δύο προτάσεων δηλώνεται:

- i) το προτερόχρονο (η πράξη που δηλώνει η χρονική πρόταση προηγείται χρονικά της πράξης που δηλώνει η προσδιοριζόμενη πρόταση),
- ii) το σύγχρονο (οι δύο πράξεις εξελίσσονται συγχρόνως) ή
- iii) το υστερόχρονο (η πράξη που δηλώνει η χρονική πρόταση ακολουθεί χρονικά την πράξη που δηλώνει η προσδιοριζόμενη πρόταση).

Εισάγονται:

- α) με χρονικούς συνδέσμους (ὡς, ὅτε, ὁπότε, ἐπεὶ, ἐπειδὴ, ἕως, ἔστε, ἄχρι, μέχρι, ὅταν, ὁπότεν, ἐπειδὴν, ἐπὶν κ.ά.)
- β) με χρονικά επιρρήματα (ὁσάκις, ὀποσάκις)
- γ) με εμπρόθετες αναφορικές εκφράσεις (ἐξ οὗ, ἐξ ὅτου, ἀφ' οὗ, ἀφ' ὅτου κ.ά)

Εκφέρονται με τις ίδιες εγκλίσεις που εκφέρονται οι υποθετικές προτάσεις:

- α. Οριστική (πραγματικό γεγονός)
π.χ. Ὅτε αὕτη ἡ μάχη ἐγίνετο, Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὦν.
- β. Υποτακτική + αοριστολογικό ἄν (προσδοκώμενο ή αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον)
π.χ. Αὐτοῦ διατρίψομεν, ἕως ἄν φῶς γένηται (δηλώνεται κάτι προσδοκώμενο).
Ὅταν πλείστα ἔχη τις, τότε πλείστοι τούτῳ ἐπιβουλεύουσι (δηλώνεται κάτι αόριστα επαναλαμβανόμενο στο παρόν και στο μέλλον).
- γ. Ευκτική (αόριστη επανάληψη στο παρελθόν ή απλή σκέψη του λέγοντος)
π.χ. Ὅποτε (= κάθε φορά που) θύοι Κρίτων, ἐκάλει Ἄρχέδημον (δηλώνεται κάτι αόριστα επαναλαμβανόμενο στο παρελθόν).

δ. Απαρέμφατο (εισάγονται με τον σύνδεσμο πρὶν και η κύρια πρόταση είναι συνήθως καταφατική)
π.χ. **Καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβαίνει Χειρίσοφος, πρὶν τινὰς αἰσθῆσθαι (= πρὶν το ἀντιληφθῶν) τῶν πολεμίων.**

Λειτουργοῦν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου στην πρόταση εξάρτησής τους.

3. Αναφορικές

Δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες ή με αναφορικά επιρρήματα και προσδιορίζουν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αιτίας, του αποτελέσματος, του σκοπού και της προϋπόθεσης αντίστοιχα την πρόταση εξάρτησής τους:

α. Αναφορικές αιτιολογικές (δηλώνουν αιτία και εκφέρονται όπως οι απλές αιτιολογικές)

π.χ. **Τὴν μητέρα ἐμακάριζον, οἷων τέκνων ἔτυχεν (= ἐπειδὴ της ἔτυχαν τέτοια παιδιά).**

β. Αναφορικές συμπερασματικές (δηλώνουν αποτέλεσμα και εκφέρονται όπως οι απλές συμπερασματικές)

π.χ. **Οὐδεὶς οὕτως ἀνόητός ἐστιν, ὅστις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἰρεῖται.**

γ. Αναφορικές τελικές (δηλώνουν σκοπό και εκφέρονται κυρίως με οριστική μέλλοντα)

π.χ. **Δεῖ πρεσβείαν πέμπειν, ἣτις ταῦτ' ἐρεῖ (= για να πει αυτά).**

δ. Αναφορικές υποθετικές (δηλώνουν προϋπόθεση και εκφέρονται όπως οι απλές υποθετικές)

π.χ. **Ἄ μὴ οἶδα, οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι (= αν δεν ξέρω κάτι, δεν πιστεύω ότι το ξέρω).**

Ασκήσεις

1. Στο κείμενο της Ενότητας να εντοπίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις, να χαρακτηρίσετε το είδος τους και να βρείτε τη συντακτική θέση τους.
2. Στις παρακάτω περιόδους να αναγνωρίσετε το είδος των επιρρηματικών δευτερευουσών προτάσεων:
 - α. Ἐκέλευσε πορεύεσθαι ἡσύχως, ἕως ἄγγελος ἔλθοι.
 - β. Εἰ μή ὑμεῖς ἦλθετε, ἐπορευόμεθα ἂν ἐπὶ βασιλέα.
 - γ. Τοιοῦτος ἦν οὗτος, οἷος μή βούλεσθαι οὐδένα ἀδικεῖν.
 - δ. Θαυμαστόν (= παράξενο πράγμα) ποιεῖς, ὅς ἡμῖν οὐδέν δίδως.
 - ε. Ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἐλέσθαι, οἱ τοὺς πατρίους νόμους συγγράψουσι.
3. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να γράψετε τον σύνδεσμο εισαγωγής και την ἐγκλίση εκφοράς των υποθετικών προτάσεων:
 - α. Ἐὰν τις φανερός γένηται κλέπτων ἢ λωποδυτῶν, τούτῳ θάνατός ἐστίν ἢ ζημία.
 - β. Εἰ μὲν Σωκράτης ἐποίει τι φαῦλον, εἰκότως (= δικαιολογημένα) ἂν ἐδόκει πονηρός εἶναι.
 - γ. Εἰ ὑπολάβοιεν (= θεωρούσαν) ἀχάριστον περὶ τοὺς γονέας εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειέ σε ἀγαθὸν πολίτην.
 - δ. Ἦν ἐθέλωμεν ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῶν δικαίων, εὐδοκιμήσομεν (= θα απολαμβάνουμε τη γενική εκτίμηση).

ε. **Εἰ αἴσθοιτο καταλελειμμένα παιδάρια μικρά ἐμπόρων, ἅ πολλοὶ ἐπώλουν δια τὸ νομίζειν μη δύνασθαι ἂν τρέφειν αὐτὰ (= επειδὴ νόμιζαν ὅτι δε θα μπορούσαν να τα αναθρέψουν), ἐπεμέλετο καὶ τούτων.**

στ. **Ἄλλ' εἰ τι κάγῳ τοῦ δέοντος σφοδρότερον εἴρηκα, μηδὲν τοῦτο λυπεῖτω σ' ἔτι.**

4. Στις παρακάτω περιόδους να αναγνωρίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές χρονικές προτάσεις:

α. **Ἐπειδὴν ἔλθωσιν, ἔξομεν (= θα ἔχουμε) τὰ ἐπιτήδεια.**

β. **Ὅτε ἀκούοιτε τοὺς ἐν ἄστει τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχοντας (= ὅτι ομονοοῦσαν), μικρὰς ἐλπίδας καθόδου (= επιστροφῆς ἀπὸ τὴν εξορία) εἴχετε.**

γ. **Δεῖ δ' ὑμᾶς ἐξηγεῖσθαι (= να δίνετε το παράδειγμα) τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, ἕως ἂν οἱ ἐκ Λακεδαιμόνος ἦκωσιν (= να ἔρθουν), οὓς ἐγὼ ἔπεμψα χρήματα ἄξοντας (= για να φέρουν χρήματα).**

δ. **Οὐ καταβρέχεσθε, ὅταν βρέχη;**

5. Στις παρακάτω περιόδους να αναγνωρίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις:

α. **Οἱ κύνες ὑλακτοῦσιν (= γαβγίζουν) ὃν ἂν μὴ γιγνώσκωσιν.**

β. **Οὐδεὶς οὕτως ἀνοητὸς ἔστιν, ὅστις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἰρεῖται.**

γ. **Παῖδες δὲ μοι οὕπω εἰσὶν (= δεν ἔχω ἀκόμα παιδιά), οἳ με θεραπεύουσιν (θεραπεύω = φροντίζω).**

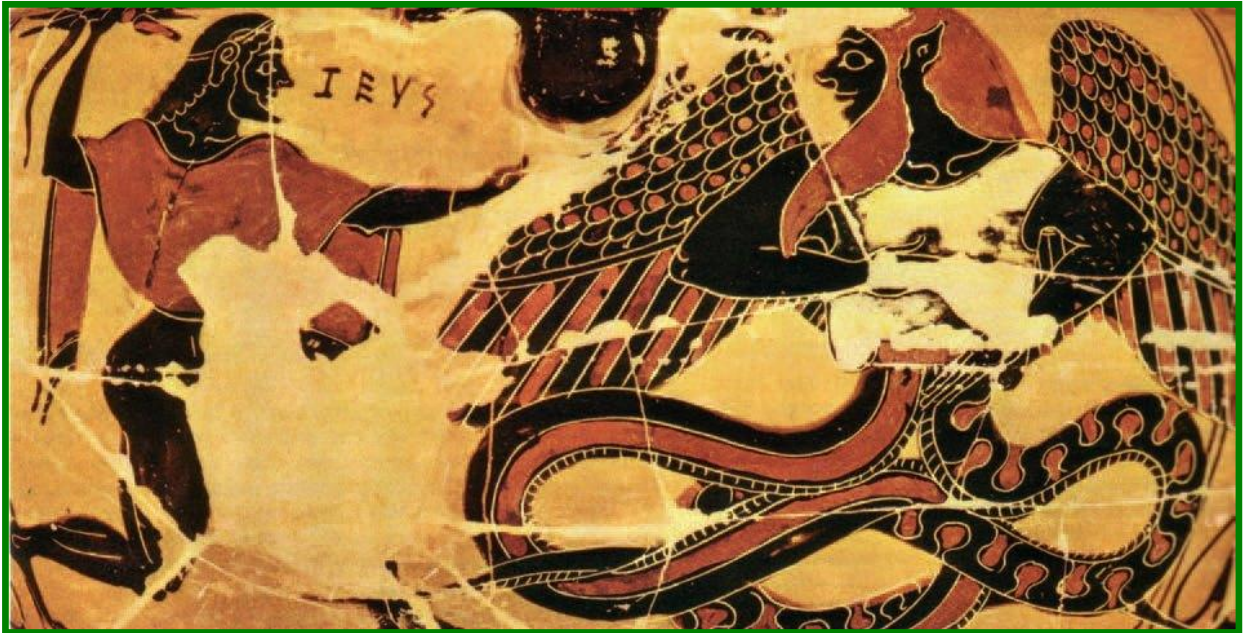
δ. Τῶν δὲ κατηγορῶν θαυμάζω, οἳ ἀμελοῦντες τῶν οικείων τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμέλονται (= φροντίζουν τις ξένες υποθέσεις).

Ἡ ἀβουλία ἀτυχία δοκεῖ εἶναι.

Πλάτων, Κρατύλος 420 c

Ἡ ἀπερισκεψία φαίνεται πως εἶναι κακὴ τύχη.

Ενότητα 12

Ο Τυφών, το τέρας με την εκπληκτική δύναμη που λίγο έλειψε να ανατρέψει τους θεούς και να κυβερνήσει τον κόσμο, νικήθηκε από τους κεραυνούς τον Αία και τελικά καλύφθηκε από το σικελικό βουνό της Αίτνας ή γκρεμίστηκε στον Τάρταρο (Αρχαιολογικό Μουσείο Μονάχου).

Θεϊκές αδυναμίες

Α. Κείμενο Ούτε οι θεοί του Ολύμπου δεν ξεφεύγουν από τον ανελέητο σκεπτικισμό του Λουκιανού (γενν. 120 μ.Χ. περίπου). Στο έργο του **Θεῶν διάλογοι** παρουσιάζει τους θεούς εντελώς απομυθοποιημένους, με ανθρώπινες αδυναμίες, εντελώς ανάξιους για τον σεβασμό και τις τιμές των ανθρώπων. Στον διάλογο που ακολουθεί ο Άρης και ο Ερμής σχολιάζουν τη μεγαλοστομία του Δία.

ΑΡΗΣ: Ἦκουσας, ὦ Ἑρμῆ, οἷα ἠπειλήσεν ἡμῖν ὁ Ζεὺς, ὡς ὑπεροπτικά καὶ ὡς ἀπίθανα; Ἦν ἐθελήσω, φησίν, ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ σειρὰν καθήσω, ὑμεῖς δὲ ἀποκρεμασθέντες κατασπᾶν βιάσεσθέ με, ἀλλὰ μάτην πονήσετε· οὐ γάρ δὴ καθελκύσετε· εἰ δὲ ἐγὼ θελήσαιμι ἀνελκύσαι, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ἅμα καὶ τὴν θάλασσαν συνανασπάσας μετεωριῶ· καὶ τᾶλλα ὅσα καὶ σύ ἀκήκοας. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν καθ' ἓνα πάντων ἀμείνων καὶ ἰσχυρότερός ἐστιν οὐκ ἂν ἀρνηθῆην, ὁμοῦ δὲ τῶν τοσούτων ὑπερφέρειν [...] οὐκ ἂν πεισθῆην.

ΕΡΜΗΣ: Εὐφήμει, ὦ Ἄρες· οὐ γάρ ἀσφαλές λέγειν τὰ τοιαῦτα, μή καὶ τι κακὸν ἀπολαύσωμεν τῆς φλυαρίας.

ΑΡΗΣ: [...] Ὁ μάλιστα γελοῖον ἔδοξέ μοι ἀκούοντι μεταξὺ τῆς ἀπειλῆς, οὐκ ἂν δυναίμην σιωπῆσαι πρὸς σέ· μέμνημαι γάρ οὐ πρό πολλοῦ, ὅποτε ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐπαναστάντες ἐπεβούλευον ξυνδῆσαι λαβόντες αὐτόν, ὡς παντοῖος ἦν δεδιώς, καὶ ταῦτα τρεῖς ὄντας, καὶ εἰ μή γε ἡ Θέτις κατελεήσασα ἐκάλεσεν αὐτῶ σύμμαχον Βριάρεων ἐκατόγχειρα ὄντα, κᾶν ἐδέδετο αὐτῶ κεραυνῶ καὶ βροντῇ. Ταῦτα λογιζομένω ἐπήγει μοι γελᾶν ἐπὶ τῇ καλλιρρημοσύνῃ αὐτοῦ.

Λουκιανός, Θεῶν διάλογοι 1.1-2

Γλωσσικά σχόλια

οἷα ἠπειλήσεν (πλ. ερωτ.)	τι απειλές εκτόξευσε
ὁ/ἡ ἀπίθανος, τὸ ἀπίθανον	απίθανος, απίστευτος
ἡ σειρὰ	το σκοινί
καθήσω (ορ. μελλ. ρ. καθίημι)	θα αφήσω προς τα κάτω (πβ. ν.ε.: κάθετος, καθετή, καθετήρας)

κατασπάω, κατασπῶ	τραβῶ με δύναμη προς τα κάτω (πβ. ν.ε.: αποσπῶ, απόσπαση)
βιάζομαι	εξαναγκάζω, επιχειρώ με τη βία (πβ. ν.ε.: βιαστικός, βεβιασμένος)
μάτην	μάταια
πονέω, πονῶ	κοπιάζω (πβ. ν.ε.: πόνημα, φιλόπρονος)
καθέλκω	τραβῶ κάτω (πβ. ν.ε.: καθέλκυση)
ἅμα	συγχρόνως, μαζί
συνανασπάω, συνανασπῶ	τραβῶ προς τα πάνω μαζί με κάτι άλλο
μετεωριῶ (οριστ. μελλ. ρ.μετεωρίζω)	σηκώνω ψηλά
καθ' ἓνα πάντων ἀμείνων καὶ ἰσχυρότερός ἐστιν	ξεχωριστά από τον καθένα (μας) είναι ανώτερος και ισχυρότερος
ὁμοῦ δὲ τῶν τοσοῦτων ὑπερφέρειν οὐκ ἂν πεισθίην	δε θα μπορούσα όμως να πιστεψω ότι μας ξεπερνάει τόσους μαζί
εὐφήμει (β' εν. προστ. ενεστ. ρ. εὐφημέω, εὐφημῶ)	σιωπή! (πβ. ν.ε.: δυσφήμιση)
Ὁ μάλιστα γελοῖον ἔδοξε μοι ἀκούοντι μεταξύ τῆς ἀπειλῆς	αυτό όμως που μέσα στην απειλή του μου φάνηκε πιο γελοίο, καθώς το άκουγα

<p>ἐπαναστάντες (μτχ. αορ. β´ ρ. ἐπανίσταμαι) ἐπεβούλευον ξυνδῆσαι (απαρ. αορ. ρ. ξυνδέω, - ῶ)</p>	<p>επαναστάτησαν και σχεδιάζαν (πβ. ν.ε.: επιβουλή) να τον δέσουν χειροπόδαρα (πβ. ν.ε.: συνδετήρας, σύνδεσμος)</p>
<p>ὡς παντοῖος ἦν δεδιῶς (μτχ. ρ. δέδοικα / δέδια)</p>	<p>πόσο τρομοκρατημένος ήταν</p>
<p>καί ταῦτα τρεῖς ὄντας (επιρρ. εναντ. μτχ.)</p>	<p>και μάλιστα ενώ ήταν (μόνο) τρεις</p>
<p>κατελεέω, κατελεῶ ὁ/ἡ ἑκατόγχειρ</p>	<p>συμπονώ, σπλαχνίζομαι αυτός που έχει εκατό χέρια (πβ. ν.ε.: μονόχειρας, χειρολαβή)</p>
<p>κάν ἐδέδετο αὐτῷ κεραυνῷ καί βροντῇ</p>	<p>θα είχε αιχμαλωτιστεί μαζί με τον κεραυνό και τη βροντή του</p>
<p>λογίζομαι</p>	<p>σκέφτομαι (πβ. ν.ε.: λογιστής, λογισμός)</p>
<p>ἐπήγει (γ´ εν. οριστ. παρατ. ρ. ἐπέρχομαι) μοι γελᾶν</p>	<p>μου ερχόταν να γελάσω</p>
<p>ἡ καλλιρρημοσύνη</p>	<p>η ωραιολογία, η καυχησιολογία (πβ. ν.ε.: κομπορρημοσύνη)</p>

Ερμηνευτικά σχόλια

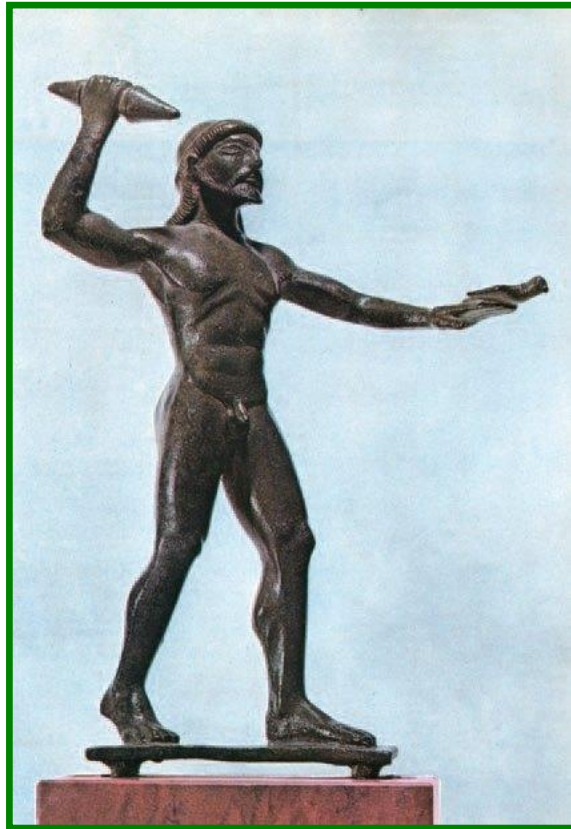
μή καί τι κακόν ἀπολαύσωμεν τῆς φλυαρίας: Ο Ερμής φοβάται ότι οι φλυαρίες, όπως χαρακτηρίζει την κριτική εις βάρος του Δία, θα βάλουν σε περιπετειες τους δύο πρωταγωνιστες του διαλόγου. Ο φόβος του αυτός τονίζει την παντοδυναμία του Δία, έρχεται όμως

ταυτόχρονα σε σπαρταριστή αντίθεση με τη διήγηση που θα ακολουθήσει και θα απομυθοποιεί τον πατέρα των θεών και των ανθρώπων.

ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐπαναστάντες:
Στην Ἰλιάδα (Β 394-406) μαθαίνουμε πως η Θέτις έσωσε τον Δία από συνωμοσία ανατροπής του –που είχαν οργανώσει ο Ποσειδῶνας, η Ἥρα και η Αθηνά– καλώντας σε βοήθειά του τον εκατόγχειρα γίγαντα Βριάρεω. **κεραυνῶ καὶ βροντῆ:** Σύμφωνα με τη μυθολογία, τα δύο αυτά όπλα, που αποτελούν σύμβολα της δύναμης του Δία, ήταν προσφορά των Κυκλώπων και των Εκατογχείρων προς το πρόσωπό του. Έτσι έδειξαν την ευγνωμοσύνη τους για την απελευθέρωσή τους από τα Τάρταρα, όπου τους είχαν φυλακίσει οι Τιτάνες.

Ερωτήσεις

1. Ποια απειλή του Δία προκάλεσε τη συζήτηση μεταξύ Ἄρη και Ερμή;
2. Ποιο γεγονός από το παρελθόν κλονίζει την αξιοπιστία των ισχυρισμών του πατέρα των θεών και των ανθρώπων;
3. Ποιες ήταν οι σχέσεις μεταξύ του Δία και των άλλων θεών, σύμφωνα με το κείμενο;
4. Από ποια στοιχεία του κειμένου φαίνεται ότι ο Λουκιανός άσκησε οξεία κριτική στις παραδοσιακές θρησκευτικές αντιλήψεις της εποχής του;
5. Οι θεοί στο κείμενο του Λουκιανού παρουσιάζουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά, όπως και στα έπη του Ομήρου. Διακρίνετε διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι δύο δημιουργοί παρουσιάζουν τους θεούς στο έργο τους;

Χάλκινο αγαλματίδιο που προέρχεται από την Αμβρακία και παριστάνει τον Αία ως «κεραύνιο»: στο ένα χέρι του κρατά τον κεραυνό και στο άλλο έναν αετό, σύμβολα της θεϊκής του δύναμης (5ος αι. π.Χ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Χάλκινο ειδώλιο του 5ου αι. π. χ. Κατασκευάστηκε σε τοπικό εργαστήριο της Αρκαδίας και παριστάνει τον Ερμή με τη μορφή χαρακτηριστικού βοσκού της περιοχής (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Β. Λεξιλογικά –Ετυμολογικά

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Αφού αναλύσετε τις παρακάτω σύνθετες λέξεις στα συνθετικά τους, να συμπληρώσετε την τρίτη στήλη δηλώνοντας τι μέρος του λόγου είναι το α' συνθετικό:

	α' συνθετικό	β' συνθετικό	το α' συνθετικό είναι
σύμμαχος			
έκατόγχειρ			
άσφαλές			
εύφημέω, εύφημῶ			
κατασπάω, κατασπῶ			

2. Να σχηματίσετε σύνθετες λέξεις χρησιμοποιώντας τα συνθετικά που δίνονται:

α' συνθετικό	β' συνθετικό	σύνθετη λέξη
θάλασσα	+ κρατέω, κρατῶ	
θάλασσα	+ πόρος	
κεραυνός	+ βάλλω	
πολύς	+ καρπός	

3. Να αντιστοιχίσετε τις παρακάτω ομόρριζες των ρ. φέρω και καλῶ λέξεις με την κατηγορία στην οποία ανήκουν:

φορεύς	όργανο, μέσο
φορά	
φέρετρον	ρηματικό επίθετο
φόρος	
κλήσις	πρόσωπο που ενεργεί
κλητήρ	
κλητός	ενέργεια, κατάσταση

4. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α΄ με τις ομόρριζές τους στη στήλη Β΄:

A΄	B΄
καλῶ	στάσις
ἐπανίστημι	σιωπή
ὑπεροπτικός	στασιώδης
σιωπῶ	ὄψις
ἀσφαλές	σφάλμα
	στατήρ
	παράκλητος

5. Να συμπληρώσετε τα κενά επιλέγοντας κάθε φορά μία λέξη από τη στήλη Β΄ της άσκησης 4 που να ανήκει στις παρακάτω κατηγορίες:

ενέργεια, κατάσταση

.....

όργανο, μέσο

.....

επίθετο που δηλώνει πλησμονή

.....

αποτέλεσμα ενέργειας

.....

6. Να γράψετε με ποιους ρηματικούς τύπους του κειμένου της Ενότητας έχουν ετυμολογική συγγένεια τα παρακάτω ρηματικά επίθετα: **ληπτέος, ἀποστατέον, πειστέον, δετός.**

7. Να γράψετε επίθετα της α.ε. ομόρριζα των ρημάτων **σιωπῶ** και **ἐλεῶ**.

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να αντικατασταθούν στους άλλους βαθμούς τα παρακάτω επίθετα (ίδιο γένος, πτώση και αριθμός) και επιρρήματα του κειμένου: **ἀμείνων, ἰσχυρότερος, ἀσφαλές, μάλιστα, πολλοῦ.**

2. Να επιλέξετε από το πλαίσιο το κατάλληλο ουσιαστικό (λαμβάνοντας υπόψη και τον συντακτικό του

ρόλο) και να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω προτάσεων:

γυναιξί, παισίν, τόν παῖδα, ναῦς, χειρί, ὧ γύναι

- α. Τῶν τε ἀνθρώπων τους ἀχρειοτάτους ξύν _____ καί _____ ἐξεκόμισαν.
- β. Πρῶτον μὲν οὖν ἀποδείξω ὑμῖν ὅτι οὐκ ἐκέλευσα πιεῖν _____ τὸ φάρμακον.
- γ. Φαίνεται δὲ καὶ Σαμίσις Ἀμεινοκλῆς Κορίνθιος ναυπηγός _____ ποιήσας τέσσαρας.
- δ. Ἐπειδὴ τε ὁ στρατός ἐσεβεβλήκει, πολλῆ _____ ἐπεβοήθουν πάντες.
- ε. _____, ἔφη, ὄνομα δὲ σοι τί ἐστίν;

3. Να σχηματίσετε τα ζητούμενα παραθετικά των επιθέτων και επιρρημάτων που δίνονται σε παρένθεση:

- α. Ἀνδρείας οὐδέν _____ (χρήσιμος, ουδ. γέν., συγκρ.) ἐν βίῳ ἀνθρώποις.
- β. Ἴνα δὲ μη δοκῶ περὶ ταῦτα _____ (πολύς, αρσ. γέν., υπερθ.) χρόνον διατρίβειν ἀπάντων τῶν τοιούτων ἀφέμενος ἐπὶ τὸν _____ (ἀπλοῦς, αρσ. γέν., υπερθ.) ἤδη τρέψομαι τῶν λόγων.
- γ. Οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν, ὥστε ἂν εὐλογουμένων _____ (ἡδέως, συγκρ.) ἀκούοιεν.

δ. Διὰ τοῦτο δύο ὄτα ἔχομεν στόμα δὲ ἓν, ἵνα
_____ (πολύ, αιτ. πληθ. συγκρ.)
ἀκούωμεν, _____ (μικρόν, αιτ. πληθ.
συγκρ.) δὲ λέγωμεν.

- ε. – _____ (καλός, ουδ. γέν., υπερθ.) κόσμος
ποίημα γάρ θεοῦ.
– _____ (μέγας, ουδ. γέν., υπερθ.) τόπος·
ἅπαντα γάρ χωρεῖ
– _____ (ταχύς, ουδ. γέν., υπερθ.) νοῦς· διὰ
παντός γάρ τρέχει.
– _____ (ἰσχυρός, ουδ. γέν., υπερθ.) ἀνάγκη·
κρατεῖ γάρ πάντων.
– _____ (σοφός, ουδ. γέν., υπερθ.) χρόνος·
ἀνευρίσκει γάρ πάντα.

4. Να αντιστοιχίσετε τους τύπους των συνηρημένων ρημάτων της Α΄ στήλης με τη γραμματική αναγνώρισή τους στη Β΄ στήλη:

A΄	B΄
1. κατασπᾶν	α. απαρ. ενεστ. μ.φ.
2. εὐφήμει	β. γ΄ εν. οριστ. ενεστ. ε.φ.
3. δεῖ	γ. β΄ εν. προστ. ενεστ. ε.φ.
4. ἐᾷ	δ. απαρ. ενεστ. ε.φ.
5. ἐξομοιοῦται	ε. γ΄ εν. οριστ. ενεστ. μ.φ.
6. ἐπιμελεῖσθαι	στ. γ΄ εν. οριστ. ενεστ. ε.φ.

5. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω προτάσεις με τον κατάλληλο τύπο του ρήματος που δίνεται στην παρένθεση (προσοχή στο πρόσωπο και στην ἐγκλίση, όπου δε δίνονται):

- α. Πάντες άνθρωποι, ὅταν _____ (ἀναγκάζομαι, παθ. αόρ. α΄), ἐὰν καὶ μὴ _____ (βούλομαι, ενεστ.), _____ (πολεμέω, -ῶ, οριστ. ενεστ.).
- β. Ἐγὼ δ' ἐξ αὐτῶν τούτων, ὧν _____ (αἰτιάομαι, -ῶμαι, γ' πληθ. οριστ. ενεστ.) οὗτοι, _____ (ἀποφαίνω, α' εν. οριστ. μέλλ.) ὅτι οὐκ ἔνοχος εἰμι.
- γ. Πᾶς ὁ φαῦλα πράσων _____ (μισέω, -ῶ, οριστ. ενεστ.) τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ _____ (ἐλέγχομαι, παθ. αόρ. α΄) τὰ ἔργα αὐτοῦ (αττική σύνταξη).
- δ. Ὁ ἀληθινὸς ἄρχων οὐ πέφυκε (= ο ἀληθινὸς ἀρχοντας ἀπὸ τῆ φύση του) τὸ αὐτῷ συμφέρον _____ (σκοπέομαι, -οῦμαι, απαρ. ενεστ.), ἀλλὰ τὸ τῷ ἀρχομένῳ.

6. Αφού αναγνωρίσετε γραμματικά τους παρακάτω τύπους αορίστου, να επιλέξετε τον κατάλληλο για να συμπληρώσετε τις προτάσεις (δύο τύποι περισσεύουν):

βάλοι, ἐλέσθαι, ἀγάγω, ἔλθοιμεν, εὔροι, λάβοις, γένηται

- α. Οὐκοῦν ἄξιον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοσαύτην βλασφημίαν ἀντὶ καλῶν ὑμῖν ἀγαθῶν _____.
- β. Ὅκνῶ μὴ μάταιος ἢ στρατεία _____.
- γ. Πῶς ἂν τις _____ ταύτης βεβαιοτέραν ἢ δικαιοτέραν δημοκρατίαν;
- δ. Καὶ οὐ τούτου ἔνεκα ταῦτα σφόδρα λέγω, ὡς ἕτερόν τινα εἰς αἰτίαν _____.

ε. Οὐκ ἂν _____ παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.

7. Να αντιστοιχίσετε τις κύριες προτάσεις της ομάδας Α΄ με τις δευτερεύουσες της Β΄, σημειώνοντας στα τετράγωνα μπροστά από τις προτάσεις της Α΄ το γράμμα της πρότασης από τη Β΄ που ταιριάζει. Να σημειώσετε το είδος, τον τρόπο εισαγωγής και εκφοράς και τη συντακτική λειτουργία των δευτερευουσών προτάσεων:

A΄

- 1. Ἐν ταῖς χορηγίαις γινώσκουσιν
- 2. Τὰ δὲ ἐντὸς [τοῦ σώματος] οὕτως ἕκάετο
- 3. Εἴθε σοι, ὦ Περικλείς, τότε συνεγενόμην
- 4. Οἳ τε ἄλλοι πάντες ἔφερον
- 5. Ἄξιον δ' ἐπὶ τῆς νῦν ἡλικίας ποιήσασθαι τὴν στρατείαν
- 6. Ἄνῆρ πονηρὸς δυστυχεῖ
- 7. Ἄνδρες στρατιῶται, μὴ θαυμάζετε

B΄

- α. ὅ,τι τις ἐδύνατο ἕκαστος χρήσιμον.
- β. ὅτε δεινότατος ἑαυτοῦ ἦσθα.
- γ. ὅτι χορηγοῦσι μὲν οἱ πλούσιοι, χορηγεῖται δὲ ὁ δῆμος.
- δ. ὥστε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν ἱματίων ἀνέχεσθαι.
- ε. ὅτι χαλεπῶς φέρω τοῖς παροῦσι πράγμασι.
- στ. ἴν' οἱ τῶν συμφορῶν κοινωνήσαντες, οὗτοι καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσωσι.
- ζ. κἂν εὐτυχῆ.

- 8.** Να αναγνωρίσετε τις δευτερεύουσες προτάσεις:
- α.** Ὅτε ἡ ναυμαχία ἐγένετο, ἔτυχεν ἐν Ἀβύδῳ ὦν.
 - β.** Ἐπεμψε στρατιῶτας, ὅπως βοηθήσειαν τῇ πόλει.
 - γ.** Μηχαναὶ πολλαὶ εἰσιν, ὥστε διαφεύγειν τὸν θάνατον.
 - δ.** Μενέλαον εἶχε τρόμος μὴ τι πάθοιεν οἱ Ἀργεῖοι.
 - ε.** Οὐ με πείσεις, οὐδ' ἐὰν πείσης
 - στ.** Ἡρακλῆς ἠπόρει ποῖαν ὁδὸν τράποιτο.

**Ἦ γὰρ οὐ χρή ποιεῖσθαι παῖδας
ἢ συνδιαταλαιπωρεῖν
καὶ τρέφοντα καὶ παιδεύοντα.**

Πλάτων, Κρίτων 45d

Ἡ λοιπόν δεν πρέπει να κάνει κανείς παιδιά ἢ πρέπει να ταλαιπωρεῖται μαζί τους προσπαθώντας να τα αναθρέψει και να τα μορφώσει.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

I. Παράλληλα κείμενα

Ενότητα 1

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Η ομορφιά και η αρπάγη της ωραίας Ελένης έχουν εμπνεύσει πολλούς καλλιτέχνες και λογοτέχνες, Έλληνες και ξένους. Παραθέτουμε ένα μικρό απόσπασμα από την Έλένη του Γιώργου Σεφέρη.

«Δέν μπήκα στό γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτέ δέν πάτησα τήν άντρειωμένη Τροία».
Μέ το βαθύ στηθόδεσμο, τόν ήλιο στά μαλλιά, κι αυτό
τό ανάστημα

Ίσκιои καί χαμόγελα παντοῦ
στούς ὠμούς στούς μηρούς στά γόνατα·
ζωντανό δέρμα, καί τά μάτια
μέ τά μεγάλα βλέφαρα, ἦταν ἐκεῖ, στήν ὄχθη ἑνός Δέλτα.
Καί στήν Τροία;
Τίποτε στήν Τροία – ἕνα εἶδωλο.
Ἔτσι τό θέλαν οἱ θεοί.
Κι ὁ Πάρης, μ' ἕναν ἴσκιο πλάγιαζε σά νά ἦταν πλάσμα
ἀτόφιο·
κι ἐμεῖς σφαζόμεσταν γιά τήν Έλένη δέκα χρόνια.

Γ. Σεφέρης, Έλένη

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Γοργίας στο έργο του Έλένη ἐγκώμιον, ένα ρητορικό παίγνιο, απαριθμεί τέσσερις παράγοντες στους οποίους ενδεχομένως οφείλεται η φυγή της Ελένης με τον Πάρη: α) τους θεούς και την τύχη,

β) τη βία, γ) τον πειστικό λόγο και δ) τον έρωτα. Και οι τέσσερις, κατά τον Γοργία, είναι ανώτεροι από την ανθρώπινη βούληση, άρα η Ελένη δεν ευθύνεται για την πράξη της.

Ἡ γάρ Τύχης βουλήμασι καί θεῶν βουλευμάσι καί Ἀνάγκης ψηφίσμασιν ἔπραξεν ἅ ἔπραξεν, ἢ βία ἄρπασθειῖσα, ἢ λόγοις πεισθειῖσα, ἢ ἔρωτι ἄλοῦσα. Εἰ μὲν οὖν διά τό πρῶτον, ἄξιός αἰτιᾶσθαι ὁ αἰτιώμενος· θεοῦ γάρ προθυμίαν ἀνθρωπίνην προμη-θία ἀδύνατον κωλύειν. [...] Εἰ οὖν τῇ Τύχῃ καί τῷ θεῷ τήν αἰτίαν ἀναθετόν, τήν Ἐλένην τῆς δυσκλείας ἀπολυτέον.

Γοργίας, Ἐλένη ἐγκώμιον 6

Γλωσσικά σχόλια

Τύχης βουλήμασι	σύμφωνα με τις επιθυμίες της τύχης
θεῶν βουλευμάσι	σύμφωνα με τα σχέδια των θεῶν
ἀνάγκης ψηφίσμασιν	σύμφωνα με τις αποφάσεις του πεπρωμένου
βία ἄρπασθειῖσα ἔπραξεν ἅ ἔπραξεν	επειδή αρπάχθηκε με τη βία έκανε ό,τι έκανε
λόγοις πεισθειῖσα	επειδή πείστηκε με τα λόγια
ἔρωτι ἄλοῦσα (μτχ. αορ. β´ ρ. ἀλίσκομαι)	επειδή κυριεύτηκε από έρωτα
ἄξιός αἰτιᾶσθαι ὁ αἰτιώμενος	αξίζει να κατηγορείται ο ένοχος

θεοῦ γὰρ προθυμίαν ἀνθρωπίνῃ προμηθίᾳ	γιατί τη θεϊκή θέληση με την ανθρώπινη πρόνοια, περίσκεψη
θεῶ τήν αἰτίαν ἀναθετέον (ρημ. επίθ. ρ. ἀνατίθεμαι)	πρέπει να απόδοθεί η κατηγορία σε κάποιον θεό
τήν Ἑλένην τῆς δυσκλείας ἀπολυτέον	πρέπει να απαλλαγεί η Ελένη από την κακή φήμη, τη δυσφήμιση

Ερωτήσεις

1. Ποιες εκδοχές σχετικά με τον μύθο της Ελένης προσφέρουν τα παραπάνω αποσπάσματα;
2. Ποια κοινά στοιχεία συνδέουν τα παραπάνω αποσπάσματα με το κείμενο της Ενότητας;
3. Γνωρίζετε άλλα έργα βασισμένα στον μύθο της ωραίας Ελένης;

Ενότητα 2

Στο παρακάτω απόσπασμα από τον Ἐπιτάφιο του Δημοσθένη εξαίρονται οι πεσόντες στη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), οι οποίοι πολέμησαν κατά του Φιλίππου Β΄ της Μακεδονίας και με την ανδρεία τους κέρδισαν αγέραστη δόξα.

Πρῶτον μὲν ἀντι μικροῦ χρόνου πολὺν καὶ τὸν ἅπαντ' εὐκλείαν ἀγήρω καταλείπουσιν, ἐν ἧ καὶ παῖδες οἱ τούτων ὀνομαστοὶ τραφήσονται καὶ γονεῖς [οἱ τούτων] περίβλεπτοι γηροτροφῆσονται, παραψυχὴν τῷ πένθει τὴν τούτων εὐκλείαν ἔχοντες. Ἐπειτα νόσων ἀπαθείς τὰ σώματα καὶ λυπῶν ἄπειροι τὰς ψυχάς, ἅς ἐπὶ

τοῖς συμβεβηκόσιν οἱ ζῶντες ἔχουσιν, ἐν μεγάλῃ τιμῇ καὶ πολλῷ ζήλω τῶν νομιζομένων τυγχάνουσιν. Οὓς γάρ ἅπασα μὲν ἢ πατρίς θάπτει δημοσίᾳ, κοινῶν δ' ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν, ποθοῦσι δ' οὐ μόνοι συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ πᾶσαν ὄσιν Ἑλλάδα χρή προσειπεῖν, συμπεπένθηκεν δέ καὶ τῆς οἴκουμενης τό πλεῖστον μέρος, πῶς οὐ χρή τούτους εὐδαίμονας νομίζεσθαι;

Δημοσθένης, Ἐπιτάφιος 32-34

Γλωσσικά σχόλια

πρῶτον	κατ' αρχάς, πρώτα απ' όλα
ἀντι μικροῦ χρόνου	αντί για τον σύντομο χρόνο (του βίου)
πολὺν καὶ τὸν ἅπαντ' εὐκλειαν ἀγήρω καταλείπουσιν	αφήνουν στην αιωνιότητα αγέραστη δόξα
ἐν ἧ	μέσα στην οποία
τραφήσονται	θα ανατραφούν
περίβλεπτοι γηροτροφήσονται (οριστ. μέλλ. ρ. γηροτροφέομαι, γηροτροφοῦμαι)	θα γηροκομηθούν απολαμβάνοντας τον γενικό θαυμασμό
παραψυχὴν τῷ πένθει εὐκλειαν	παρηγοριά στο πένθος καλή φήμη, δόξα
νόσων ἀπαθείς	απρόσβλητοι σωματικά από αρρώστιες

λυπῶν ἄπειροι τὰς ψυχὰς	αλώβητοι ψυχικά από λύπες
ἅς ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν (δοτ. πληθ. ουδ. γέν. μτχ. παρακ. ρ. συμβαίνω) οἱ ζῶντες ἔχουσιν τῶν νομιζομένων τυγχάνουσιν	πράγματα τα οποία αντιμετωπίζουν σε διάφορες περιστάσεις οι ζωντανοί απολαμβάνουν τις καθιερωμένες τιμές
πᾶσαν ὅσῃν Ἑλλάδα χρή (απαρ. αορ. β´ ρ. προσαγορεύω)	ολόκληρη η Ελλάδα πρέπει να πούμε
συμπεπένθηκεν (οριστ. παρακ. ρ. συμπενθέω, συμπενθῶ) δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος	στο πένθος γι' αυτούς έχει συμμετάσχει και το μεγαλύτερο μέρος της οικουμένης

Ερωτήσεις

1. Σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο, ποιο κέρδος αποκομίζουν οι πεσόντες στο πεδίο της μάχης;
2. Τόσο το παραπάνω απόσπασμα όσο και το κείμενο της Ενότητας ανήκουν σε επιτάφιους λόγους. Ποιες θεματικές και υφολογικές ομοιότητες εντοπίζετε ανάμεσα στα δύο αποσπάσματα;

Ενότητα 3

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Σωκράτης και ο Ευθύδημος προσπαθούν να προσδιορίσουν ποιος πρέπει να θεωρείται πλούσιος και ποιος φτωχός.

Ο Ευθύδημος επισημαίνει ότι πολλοί τύραννοι, αν και διαθέτουν πολλά αγαθά, επιζητούν όλο και περισσότερα για να καλύψουν τις ανάγκες τους.

Ποίους δέ πένητας καί ποίους πλουσίους καλεῖς; Τούς μὲν, οἶμαι, μή ικανα ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν πένητας, τοὺς δέ πλείω τῶν ικανῶν πλουσίους. Καταμεμάθηκας οὖν ὅτι ἐνίοις μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν οὐ μόνον ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καί περιποιοῦνται ἀπ' αὐτῶν, ἐνίοις δέ πάνυ πολλά οὐχ ἰκανά ἐστι; Καί νή Δί', ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ὀρθῶς γάρ με ἀναμιμνήσκεις, οἶδα [γάρ] καί τυράννους τινάς, οἳ δι' ἔνδειαν ὥσπερ οἱ ἀπορώτατοι ἀναγκάζονται ἀδικεῖν.

Ξενοφών, Ἀπομνημονεύματα 4.2.37-39

Γλωσσικά σχόλια

οἶμαι οἴομαι	νομίζω, θεωρώ
τούς μὲν... ἰκανα ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν πένητας (ενν. καλῶ)	αυτοὺς που δεν ἔχουν αρκετά, ὥστε να ικανο- ποιήσουν τις ἀνάγκες τους τους αποκαλῶ φτωχοὺς
πλείω τῶν ικανῶν	περισσότερα ἀπὸ ὅσα αρκοῦν
καταμεμάθηκας (οριστ. παρακ. ρ. καταμανθάνω) οὖν ὅτι ἐνίοις (αορ. επι- μερ. αντων. ἐνιοί, ἐνίαι, ἐνια) μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν (δοτ. πληθ. αρσ. γέν. μτχ. ενεστ.)	ἔχεις εξετάσει λοιπὸν σε μερικοὺς, ἐνῶ ἔχουν πολὺ λίγα

ἀλλὰ καὶ περιποιοῦνται	ἀλλὰ κάνουν και
ἐνίοις δὲ πάνυ πολλὰ (ενν. ἔχουσιν) νῆ Δι'	αποταμίευση ἀπὸ αὐτὰ
ἀναμιμνήσκεις	ἐνὼ σε μερικοὺς που ἔχουν πάρα πολλὰ μα τον Δία
δι' ἔνδειαν	υπενθυμίζεις ἀπὸ ἀνάγκη, ἀπὸ ἔλλειψη

Ερωτήσεις

1. Πώς θα ήταν δυνατό να οριστούν ο πλούσιος και ο φτωχός με βάση το περιεχόμενο του παράλληλου κειμένου;
2. Σε ποια ἀπὸ τις κατηγορίες ἀνθρώπων του παραπάνω ἀπόσπασματος ἐμπίπτει ο Ἰέρων, ὅπως παρουσιάζεται στο κείμενο της Ενότητας 3; Να αιτιολογήσετε την ἀπόψή σας.

Ενότητα 4

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Ο Βακχυλίδης, ο οποίος περιλαμβάνεται στον Κανόνα των εννέα μεγάλων λυρικών, ασχολήθηκε με πολλά είδη της λυρικής ποίησης (ἔγραψε παιάνες, ὕμνους, υπορχήματα, διθυράμβους, ἐπινίκια τραγούδια κ.ά.). Στο παρακάτω ἀπόσπασμα, που ἀνήκει σε ἓναν παιάνα, ο ποιητὴς περιγράφει εἰκόνες της ἀνθρώπινης ζωῆς σε περίοδο εἰρήνης.

τίκτει δὲ τε θνατοῖσιν εἰ-
ρήνα μεγαλάνορα πλοῦτον
καὶ μελιγλώσσω ἀοιδᾶν ἄνθεα
δαϊδαλέων τ' ἐπὶ βωμῶν

θεοῖσιν αἴθεσθαι βοῶν ξανθᾶ φλογί
μηρί' εὐμάλῃων τε μήλων
γυμνασίων τε νέοις
αὐλῶν τε και κώμων μέλειν.
Ἐν δέ σιδαροδέτοις πόρπαξιν αἰθᾶν
ἀραχνᾶν ἰστοί πέλονται,
ἔγχεα τε λογχωτά ξίφεα
τ' ἀμφάκεα δάμναται εὐρώς.

.....
χαλκεᾶν δ' οὐκ ἔστι σαλπίγγων κτύπος,
οὐδέ συλᾶται μελίφρων
ὑπνος ἀπό βλεφάρων ἀῶιος ὃς θάλπει κέαρ.
Συμποσίων δ' ἔρατῶν βρίθοντ' ἀγυιαί,
παιδικοί θ' ὕμνοι φλέγονται.

Βακχυλίδης, Παιάν 1 στ. 61-80

Μετάφραση

Για τους θνητούς γεννά η μεγάλη Ειρήνη πλούτη
και τραγουδιών γλυκόφωνους ανθούς·
πάνω στους πλουμιστούς βωμούς, στην ξανθή φλόγα
καίονται για τους θεούς, σαν είναι ειρήνη, μηριά
βοδιών, πυκνόμαλλων προβάτων,
και τότε ο νους των νέων είναι στους κωμούς,
στο παίξιμο του αυλού και στις παλαίστρες.
Τα σιδεροδεμένα
χερούλια των ασπίδων αραχνιάζουν,
σκουριά σκεπάζει
τα δίκωπα σπαθιά, τις λόγχες των δοράτων.

.....
Οι σάλπιγγες οι χάλκινες πια δεν βαράνε,
δεν κλέβουν απ' τα μάτια το γλυκό
τον ύπνο της αυγης, που τις καρδιές ζεσταίνει.

Ευφρόσυνα συμπόσια είναι γεμάτοι οι δρόμοι,
και παιδικοί ξεχύνονται, σαν φλόγες, ύμνοι.

(μτφρ. Θ. Σταύρου)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου η δημοκρατική παράταξη μιας πόλης καλούσε σε βοήθεια τους Αθηναίους και η ολιγαρχική τους Λακεδαιμονίους, με αποτέλεσμα να ξεσπούν εμφύλιες διαμάχες. Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφονται οι ακρότητες στις οποίες οδήγησε ο εμφύλιος πόλεμος στην Κέρκυρα.

Πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου, καὶ οἶον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίνεσθαι, οὐδέν ὅ τι οὐ ξυνέβη καὶ ἔτι περαιτέρῳ. Καί γάρ πατήρ παῖδα ἀπέκτεινε καὶ ἀπό τῶν ἱερῶν ἀπεσπῶντο καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐκτείνοντο, οἱ δέ τινες καὶ περιοικοδομηθέντες ἐν τοῦ Διονύσου τῷ ἱερῷ ἀπέθανον.

Θουκυδίδης, Ἱστορίαι 3.81.5

Γλωσσικά σχόλια

ἡ ἰδέα		ἡ μορφή, το εἶδος
πᾶσά ἰδέα κατέστη θανάτου		διαπράχθηκαν κάθε εἶδους φόνοι
φιλεῖ (= εἴωθε)		συνηθίζεται
οἶον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίνεσθαι		ὅπως συνήθως συμβαίνει σε τέτοιες περιστάσεις

οὐδέν ὅ τι οὐ ξυνέβη καὶ ἔτι περαιτέρω | δεν υπάρχει τίποτε που να μη συνέβη (στην Κέρκυρα) και ακόμη περισσότερα (χειρότερα)

ἀπεσπῶντο (οριστ. παρατ. ρ. ἀποσπάομαι, ἀποσπῶμαι) | απομακρύνονταν βίαια

πρὸς αὐτοῖς | κοντά σε αυτά (τα ιερά, τους ναούς)

περιοικοδομηθέντες (μτχ. παθ. αορ. α' ρ. περιοικοδομέομαι, περιοικοδομούμαι) | αφού χτίστηκαν

Τρίτο παράλληλο κείμενο

Ο Θουκυδίδης σχολιάζει στο παρακάτω απόσπασμα πώς διαφοροποιείται η συμπεριφορά των ανθρώπων σε περίοδο πολέμου.

Ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν αἴ τε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνους τὰς γνώμας ἔχουσι διὰ τό μὴ ἔς ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν ὁ δὲ πόλεμος ὑφελῶν τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ.

Θουκυδίδης, Ἱστορίαι 3.82.2-3

Γλωσσικά σχόλια

καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν | και σε περίοδο ευημερίας
ἀμείνους τὰς γνώμας | είναι πιο ήρεμοι, έχουν
ἔχουσι | ηπιότερες απόψεις

διὰ τὸ μὴ ἔς ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν	επειδὴ δεν τους πιέζουν φοβερές ανάγκες
ὑφελῶν (μτχ. αορ. β' ρ. ὑφαιρέω, ὑφαιρῶ) τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν	επειδὴ αφαιρεί την καθη- μερινή ευπορία (τις ευκο- λίες της καθημερινής ζωής)
τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ (γ' εν. ευκτ. ενεστ. ρ. ὁμοιοῶ, ὁμοιοῶ)	εξομοιώνει / προσαρμόζει την ψυχική διάθεση των ανθρώπων
πρὸς τὰ παρόντα	με την/στην πολεμική κατάσταση που επικρατεῖ εκείνη τη στιγμή

Ερωτήσεις

1. Να συγκρίνετε τα αγαθά της ειρήνης όπως παρουσιάζονται τόσο στο πρώτο παράλληλο κείμενο όσο και στο κείμενο της Ενότητας. Ποιους τομείς της ζωής προβάλλει ιδιαίτερα το απόσπασμα από τον Βακχυλίδη;
2. Με ποιον τρόπο και για ποιον λόγο μεταβάλλεται η ανθρώπινη συμπεριφορά κατά τη διάρκεια του πολέμου, σύμφωνα με το τρίτο παράλληλο κείμενο;
3. Αντλώντας στοιχεία από το δεύτερο παράλληλο κείμενο, να αναφέρετε σε ποιες ακρότητες οδήγησε ο εμφύλιος σπαραγμός τους Κερκυραίους. Γνωρίζετε από την Ιστορία εμφύλιους πολέμους που έπληξαν την Ελλάδα;

Ενότητα 5

Στο παρακάτω απόσπασμα προβάλλεται η σημασία της ισονομίας και της ισοτιμίας ως βασικών παραμέτρων του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Ἡμεῖς δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, μιᾶς μητρὸς πάντες ἀδελφοὶ φύντες, οὐκ ἀξιοῦμεν δοῦλοι οὐδέ δεσπόται ἀλλήλων εἶναι, ἀλλ' ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἢ κατὰ φύσιν ἰσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ὑπεῖκειν ἀλλήλοις ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως. Ὅθεν δὴ ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ τεθραμμένοι οἱ τῶνδὲ γε πατέρες καὶ οἱ ἡμέτεροι καὶ αὐτοὶ οὗτοι, καὶ καλῶς φύντες, πολλὰ δὴ καὶ καλὰ ἔργα ἀπεφήναντο εἰς πάντας ἀνθρώπους καὶ ἰδία καὶ δημοσία, οἴομενοι δεῖν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ Ἑλλησιν ὑπὲρ Ἑλλήνων μάχεσθαι καὶ βαρβάροις ὑπὲρ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων.

Πλάτων, Μενέξενος 238e-239b)

Γλωσσικά σχόλια

φύντες (μτχ. αορ. β' ρ. φύομαι)	γεννημένοι
ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἢ κατὰ φύσιν	ἡ ἐκ φύσεως ἰσότητα γένους
καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ὑπεῖκειν ἀλλήλοις ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως	καὶ νὰ υποχωροῦμε στὶς μεταξύ μας σχέσεις μόνο σε ὅποιον ἐπιδεικνύει ἀρετὴ καὶ φρόνηση
ὅθεν	ἔτσι, ἐπομένως

ἀπεφώνησαντο (οριστ. αορ. | επέδειξαν
ρ. αποφαίνομαι) |
οἰόμενοι | θεωρώντας

Ερωτήσεις

1. Σε ποιες αξίες πρέπει να στηρίζεται το δημοκρατικό πολίτευμα, σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο;
2. Ποιος είναι, κατά την άποψη σας, ο κοινός θεματικός άξονας ανάμεσα στο παραπάνω απόσπασμα και στο κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 6

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Η μουσική και το τραγούδι προκαλούν αγαλλίαση και ευφροσύνη στην ανθρώπινη ψυχή. Στους παρακάτω στίχους από την Ίλιάδα η ομάδα των Αχαιών που έχει αναλάβει να πείσει τον Αχιλλέα να επιστρέψει στη μάχη τον βρίσκει να παίζει κιθάρα και να τραγουδά, και μάλιστα ύστερα από την προσβλητική συμπεριφορά του Αγαμέμνονα που τον πίκρανε.

Μυρμιδόνων δ' ἐπί τε κλισίας καί νῆας ἰκέσθην,
τόν δ' εὖρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ
καλῆ δαιδαλέῃ, ἐπι δ' ἀργύρεον ζυγόν ἦεν,
τήν ἄρετ' ἐξ ἑνάρων πόλιν Ἡετίωνος ὀλέσσας·
τῇ ὅ γε θυμόν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Ὅμηρος, Ίλιάς I 185-189

Μετάφραση

Κι ως τέλος στα καλύβια κι άρμενα των Μυρμιδόνων
φτάσαν,
να φραίνεται τον βρήκαν με όμορφη, πολύπλουμη
κιθάρα,
γλυκόφωνη, που ο καβαλάρης της ξεχώριζε ασημένιος -
κούρσος δικό του, του Ηετίωνα σαν πάτησε το κάστρο.
Με αυτή φαινόταν τώρα κι έψελνε παλικάριές μεγάλες.

(μτφρ. Ν. Καζαντζάκης – Ι.Θ. Κακριδής)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Πίνδαρος ασχολήθηκε με όλα σχεδόν τα είδη της χορικής λυρικής ποίησης. Το παρακάτω απόσπασμα ανήκει στο προοίμιο του Α΄ Πυθιονίκου (πρόκειται για ποιήματα που συντέθηκαν για να τιμηθούν νικητές των αθλητικών αγώνων που τελούνταν στους Δελφούς). Εδώ υμνείται η δύναμη του Απόλλωνα και της μουσικής.

Χρυσέα φόρμιγξ, Άπόλλωνος καί ίοπλοκάμων
σύνδικον Μοισᾶν κτέανον· τᾶς ἀκούει
μέν βάσις ἀγλαΐας ἀρχά,
πείθονται δ' ἀοιδοί σάμασιν
ἀγησιχόρων ὅπτοταν προοιμίων ἀμβολας τεύχης
έλελιζομένα.

Πίνδαρος, Α΄ Πυθιονίκος 1-6

Μετάφραση

Φόρμιγγα χρυσή! Ο Απόλλωνας σε ορίζει,
Μα κι οι Μούσες, θεές μενεξεδομαλλούσες.
Ο δικός σου αχός τα βήματα ρυθμίζει

Τα χορευτικά που ανοίγουν το γιορτάσι·
Οι τραγουδιστές τα σήματά σου ακούνε,
Όταν προανακρούσματα των προοιμίων,
Που οδηγούν χορούς, τρεμάμενη εσύ δίνεις.

(μτφρ. Θ. Σταύρου)

Τρίτο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Αιλιανός σχολιάζει τη σημασία που έδιναν οι Μυτιληναίοι στη διδασκαλία της μουσικής.

Ἦνίκα τῆς θαλάττης ἤρξαν Μυτιληναῖοι, τοῖς ἀφιστα-
μένοις τῶν συμμάχων τιμωρίαν ἐκείνην ἐπήρτησαν,
γράμματα μή μανθάνειν τοὺς παῖδας αὐτῶν μηδέ
μουσικὴν διδάσκεσθαι, πασῶν κολάσεων ἡγησάμενοι
βαρυτάτην εἶναι ταύτην, ἐν ἀμουσίᾳ καὶ ἀμαθίᾳ
καταβιῶναι.

Αἴλιανός, Ποικίλη Ἱστορία 7.15

Γλωσσικά σχόλια

ἦνίκα	όταν
ἤρξαν	ήταν αρχηγοί, εξουσίαζαν
τοῖς ἀφισταμενοῖς (μτχ. ενεστ. ρ. ἀφίσταμαι)	σε αυτούς που επαναστατούσαν
ἐπήρτησαν (οριστ. αορ. ρ. ἐπαρτάω, ἐπαρτῶ)	επέβαλαν
πασῶν κολάσεων	από όλες τις τιμωρίες

ἡγησάμενοι (μτχ. αορ. ρ. ἡγέομαι, ἡγοῦμαι) | ἐπειδή θεώρησαν
καταβιῶναι (απαρ. αορ. β' ρ. καταβιῶω, καταβιῶ) | να περνάει κανείς τη ζωή
του

Ερωτήσεις

1. Αντλώντας πληροφορίες από τα παραπάνω παράλληλα κείμενα αλλά και από το κείμενο της Ενότητας, να περιγράψετε ποια φαίνεται ότι ήταν η σημασία της μουσικής και του τραγουδιού για τους αρχαίους Έλληνες.
2. Με βάση το παράλληλο κείμενο από τον Αιλιανό, να σχολιάσετε τη σκοπιμότητα των ποινών που επέβαλαν οι Μυτιληναίοι και να εκτιμήσετε τις συνέπειες που θα είχαν για τους τιμωρούμενους.
3. Γνωρίζετε από τη μυθολογία ή τη δημοτική μας παράδοση ιστορίες σχετικές με τη δύναμη της μουσικής;

Ενότητα 7

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα προβάλλονται η εφευρετικότητα του Αρχιμήδη και ο ζήλος που επιδείκνυε ο Ίερων σε κατασκευαστικά έργα.

Ίερων δέ ὁ Συρακοσίων βασιλεύς, ὁ πάντα Ῥωμαίοις φίλος, ἔσπουδάκει μὲν καὶ περὶ ἱερῶν καὶ γυμνασίων κατασκευάς, ἦν δέ καὶ περὶ ναυπηγίας φιλότιμος, πλοῖα σιτηγὰ κατασκευαζόμενος, ὧν ἑνὸς τῆς κατασκευῆς μνησθήσομαι. [...] Ὡς δέ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλή ζήτησις ἦν, Ἀρχιμήδης

ὁ μηχανικός μόνος αὐτό κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμαίων.
Κατασκευάσας γάρ ἕλικα τό τηλικούτον σκάφος εἰς
τήν θάλασσαν κατήγαγε. Πρῶτος δ' Ἀρχιμήδης εὔρε
τήν τῆς ἕλικος κατασκευήν.

Ἀθήναιος, Δειπνοσοφισταί 5.40

Γλωσσικά σχόλια

ὁ πάντα Ῥωμαίοις φίλος	που σε όλα τα θέματα πολιτευόταν ως φίλος των Ρωμαίων
ἔσπουδάκει (οριστ. υπερσ. ρ. σπουδάζω)	εἶχε επιδιώξει με ζήλο
γυμνασίων	γυμναστηρίων
ἦν φιλότιμος	φιλοδοξούσε
πλοῖα σιτηγὰ	πλοία για τη μεταφορά σιτηρῶν
ῶν	από αυτά
μνησθήσομαι (οριστ. μέλλ. ρ. μιμνήσκομαι)	θα αναφέρω, θα κάνω μνεία
ὡς δέ περί τόν καθελκυσμόν αὐτοῦ	καθώς για την κατέλκυση του πλοίου
πολλή ζήτησις ἦν	γινόταν πολλή συζήτηση, έρευνα
αὐτό κατήγαγε (οριστ. αορ. β' ρ. κατὰγω)	το κατέβασε στη θάλασσα
δι' ὀλίγων σωμαίων	με τη βοήθεια λίγων ανθρώπων
τό τηλικούτον σκάφος	ένα τόσο μεγάλο σκάφος

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Όπως φάνηκε από το προηγούμενο απόσπασμα, ένα από τα μεγαλύτερα έργα που επιδίωξε να πραγματοποιήσει ο Ίερων ήταν η κατάσκευή ενός τεράστιου πλοίου. Πέρα από το μέγεθος και την πολυτέλεια των χώρων του, το πλοίο αυτό αποτέλούσε και μια πολεμική μηχανή, αφού διέθετε οκτώ πύργους γεμάτους με πέτρες και βέλη, καθώς και εκτοξευτή λίθων, τον οποίο είχε σχεδιάσει και κατασκευάσει ο Αρχιμήδης.

Ἐπι δέ τῶν πύργων ἕκαστον ἀνέβαινον τέτταρες μὲν καθωπλισμένοι νεανίσκοι, δύο δέ τοξόται. Πᾶν δέ τό ἐντός τῶν πύργων λίθων καί βελῶν πλήρες ἦν. Τεῖχος δέ ἐπάλξεις ἔχον καί καταστρώματα διά νεῶς ἐπί κιλλιβάντων κατεσκεύαστο· ἐφ' οὗ λιθοβόλος ἐφειστήκει, τριτάλαντον λίθον ἀφ' αὐτοῦ ἀφίεις καί δωδεκάπηχυ βέλος. Τοῦτο δέ τό μηχανήμα κατεσκεύασεν Ἀρχιμήδης. Ἐκάτερον δέ τῶν βελῶν ἔβαλλεν ἐπί στάδιον.

Ἀθηναῖος, Δειπνοσοφισταί 5.43

Γλωσσικά σχόλια

ἐπι δέ τῶν πύργων ἕκαστον	πάνω σε καθέναν από τους πύργους
τέτταρες μὲν καθωπλι- σμένοι (μτχ. παρακ. ρ. καθοπλίζομαι) νεανίσκοι	τέσσερις οπλισμένοι νεαροί
πᾶν δέ τό ἐντός	όλο το εσωτερικό
ἐπί κιλλιβάντων	πάνω σε στηρίγματα

<p>ἐφ' οὗ λιθοβόλος ἐφειστήκει (οριστ. υπερσ. ρ. ἐφίσταμαι) τρι- τάλαντον λίθον ἀφ' αὐτοῦ ἀφιεῖς (μτχ. ενεστ. ρ. ἀφίημι)</p>	<p>πάνω σε αυτό ήταν τοποθετημένος ένας εκτο- ξευτής λίθων ο οποίος μόνος του έριχνε πέτρα βάρους τριών ταλάντων</p>
<p>δωδεκάπηχυ βέλος</p>	<p>και βέλος μήκους δώδεκα πήχεων</p>
<p>ἐκάτερον δὲ τῶν βελῶν</p>	<p>καθένα από τα βέλη</p>
<p>ἔβαλλεν ἐπὶ στάδιον</p>	<p>έφτανε σε απόσταση ενός σταδίου</p>

Ερωτήσεις

1. Να χαρακτηρίσετε τον Ιέρωνα και τον Αρχιμήδη, αντλώντας στοιχεία από τα παραπάνω παράλληλα κείμενα και το κείμενο της Ενότητας.
2. Ποια άλλα επιτεύγματα του Αρχιμήδη γνωρίζετε από τα μαθήματα της Γεωμετρίας και της Φυσικής;

Ενότητα 8

Μετά την άλωση της Τροίας, σύμφωνα με την παρακάτω εκδοχή, οι Έλληνες επέτρεψαν στον Αινεία και σε άλλους Τρώες να φύγουν παίρνοντας μαζί τους ό,τι μπορούσε να κουβαλήσει ο καθένας. Ο Αινείας προτίμησε να πάρει στους ώμους του τον γέρο πατέρα του, σε αντίθεση με τους άλλους που έπαιρναν χρυσάφι ή άλλα πολύτιμα αντικείμενα.

Τῶν δὲ Ἑλλήνων ὑποσπόνδους τούτους ἀφέντων, και συγχωρη-σάντων ἐκάστῳ λαβεῖν ὅσα δύναιτο

τῶν ἰδίων, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄργυρον ἢ χρυσόν ἢ
 τινα τῆς ἄλλης πολυτελείας ἔλαβον, Αἰνείας δέ τόν πα-
 τέρα γεγηρακότα τελέως ἀράμενος ἐπὶ τοὺς ὤμους
 ἐξήνεγκεν. Ἐφ' ᾧ θαυμασθεῖς ὑπο τῶν Ἑλλήνων ἔλαβεν
 ἐξουσίαν πάλιν ὃ βούλοιο τῶν οἴκοθεν ἐκλέξασθαι.
 Ἄνελομενου δέ αὐτοῦ τὰ ἱερα τὰ πατρῶα, πολὺ μάλλον
 ἐπαινέθῃναι συνέβη τὴν ἀρετὴν, καὶ παρὰ πολεμίων
 ἐπισημασίας τυγχάνουσαν. Ἐφαίνετο γάρ ὁ ἀνὴρ ἐν
 τοῖς μεγίστοις κινδύνοις πλείστην φροντίδα πεπτοιη-
 μένος τῆς τε πρὸς γονεῖς ὀσιότητος καὶ τῆς πρὸς θεοὺς
 εὐσεβείας.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη 7.4.1-4

Γλωσσικά σχόλια

τῶν δὲ Ἑλλήνων ὑποσπόνδους τοὺτους ἀφέντων (μτχ. αορ. β' ρ. ἀφίημι)	ὅταν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀφήσαν νὰ φύγουν, αφοῦ συνομολόγησαν συμφωνία, συνθήκη
συγχωρησάντων ἑκάστῳ	αφοῦ επέτρεψαν στον καθένα
τινα τῆς ἄλλης πολυτελείας	κάποιο ἀπὸ τὰ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα
γεγηρακότα (μτχ. παρακ. ρ. γηράσκω) τελέως	που ἦταν σε βαθιὰ γεράματα
ἀράμενος (μτχ. αορ. ρ. αἴρομαι)	αφοῦ σήκωσε
ἐξήνεγκεν (οριστ. αορ. β' ρ. ἐκφέρω)	μετέφερε ἐξω

ἐφ' ᾧ θαυμασθεῖς	επειδή θαυμάστηκε γι' αυτή την πράξη
ἐκλέξασθαι	να διαλέξει, να επιλέξει
ἀνελομένου (μτχ. αορ. β' ρ. ἀναιρέομαι, ἀναιροῦμαι) δέ αὐτοῦ	καθώς αυτός προτίμησε
ἐπισημασίας τυγχάνουσαν	η οποία (αρετή) επιδοκιμάστηκε
τῆς ὀσιότητος	του σεβασμού

Ερωτήσεις

1. Πώς κέρδισε ο Αινείας τον σεβασμό των αντιπάλων του;
2. Ποια κοινά κίνητρα ανθρώπινης συμπεριφοράς εντοπίζετε ανάμεσα στο παραπάνω παράλληλο κείμενο και το κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 9

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Δημοσθένης υποστηρίζει ότι η δύναμη των νόμων έγκειται στην τήρησή τους από τους ανθρώπους.

Ἡ δέ τῶν νόμων ἰσχὺς τίς ἐστίν; Ἄρ' ἐάν τις ὑμῶν ἀδικούμενος ἀνακράγη, προσδραμοῦνται καί παρέσονται βοηθοῦντες; Οὐ γράμματα γάρ γεγραμμέν' ἐστί, καί οὐχί δύναιντ' ἂν τοῦτο ποιῆσαι. Τίς οὖν ἡ δύναμις αὐτῶν ἐστίν; Ὑμεῖς ἐάν βεβαιῶτ' αὐτούς καί παρέχητε κυρίου ἀεί τῷ δεομένῳ. Οὐκοῦν οἱ νόμοι θ' ὑμῖν εἰσιν ἰσχυροί καί ὑμεῖς τοῖς νόμοις. Δεῖ τοίνυν τούτοις βοηθεῖν

ὁμοίως ὥσπερ ἂν αὐτῷ τις ἀδικουμένῳ, καί τὰ τῶν νόμων ἀδικήματα κοινά νομίζειν, ἐφ' ὅτου περ ἂν λαμβάνηται, καί μήτε λητουργίας μήτ' ἔλεον μήτ' ἄνδρα μηδένα μήτε τέχνην μηδεμίαν εὐρησθαι, δι' ὅτου παραβάς τις τοὺς νόμους οὐ δώσει δίκην.

Δημοσθένης, Κατὰ Μειδίου 224-225

Γλωσσικά σχόλια

ἀνακράγη (υποτ. αορ. β' ρ. ἀνακράζω)	φωνάξει δυνατά
προσδραμοῦνται (οριστ. μέλλ. ρ. προστρέχω)	θα τρέξουν
ἐὰν βεβαιῶτ' αὐτοὺς ἀεὶ τῷ δεομένῳ	αν τους ενισχύετε σε αὐτόν που τους έχει ανάγκη κάθε φορά
οὐκοῦν	λοιπόν, επομένως
ὥσπερ ἂν αὐτῷ τις ἀδικουμένῳ	ὅπως ακριβῶς (θα βοηθούσε) κάποιος τον εαυτό του, αν αδικούνταν
ἐφ' ὅτου περ ἂν λαμβάνηται	για ὅποιο λόγο τυχόν συλλαμβάνεται κάποιος
ἢ τέχνη	το τέχνασμα
δι' ὅτου	εξαιτίας του οποίου
οὐ δώσει (οριστ. μέλλ. ρ. δίδωμι) δίκην	δε θα τιμωρηθεῖ

Ερωτήσεις

1. Από πού πηγάζει και σε τι έγκειται η δύναμη των νόμων, σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο;
2. Οι απόψεις του Σωκράτη, όπως παρουσιάζονται στο κείμενο της Ενότητας, συμφωνούν με τις απόψεις που εκφράζονται στο παραπάνω απόσπασμα του Δημοσθένη;

Ενότητα 10

Ο Πλούταρχος στο έργο του **Βίοι Παράλληλοι** αναφερόμενος στον Θεμιστοκλή τονίζει ότι η εξορία του γνωστού στρατηγού της Αθήνας οφειλόταν στον φόβο που προκάλεσε το κύρος που αυτός είχε αποκτήσει και αναφέρει έναν μηχανισμό κατανόησης του φαινομένου του εξοστρακισμού.

Τόν μὲν οὖν ἐξοστρακισμόν (ενν. Θεμιστοκλέους) ἐποίησαντο κατ' αὐτοῦ, κολούοντες τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ὥσπερ εἰώθεσαν ἐπὶ πάντων οὓς ὦντο τῇ δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς ἰσότητά δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους εἶναι. Κόλασις γάρ οὐκ ἦν ὁ ἐξοστρακισμός, ἀλλὰ παραμυθία φθόνου καὶ κουφισμός, ἡδομένου τῷ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος.

Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Θεμιστοκλής 22.4-5

Γλωσσικά σχόλια

κολούοντες | αποκόβω, μειώνω,
ταπεινώνω

τὸ ἀξίωμα | ἡ υπόληψη

εἰώθεσαν (οριστ. υπερσ. ρ. εἴωθα)	συνήθιζαν, ήταν συνηθισμένοι (να κάνουν)
τῆ δυνάμει βαρεῖς	υπερβολικά δυνατούς
πρὸς ἰσότητα δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους	ὅτι υπερέβαιναν το μέτρο της δημοκρατικῆς ἰσότητας, ήταν ἀταίριαστοι με τὴν ἰσότητα που ἀπαιτεῖ ἡ δημοκρατία
ἢ κόλασις	ἡ ποινὴ, ἡ τιμωρία
ἢ παραμυθία	ἡ παρηγοριά, ἡ ἀνακούφιση
ἢ κουφισμὸς	ἡ ἀνακούφιση, ἡ ἐκτόνωση
τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος	που ἐκτόνωνε τὴν ἐχθρότητά του σε αὐτὸ το εἶδος τῆς ἀτίμωσης

Ερωτήσεις

1. Ποια εἶναι ἡ ἐρμηνεία του Πλουτάρχου για τον ἐξοστρακισμό; Τι δείχνουν τα αἷτια που οδηγούν σε αὐτόν για τις σχέσεις μεταξύ των Ἀθηναίων πολιτῶν;
2. Ποιος φαίνεται να εἶναι ὁ λόγος για τον ὁποῖο ἐξορίστηκε ὁ Θεμιστοκλῆς σύμφωνα με το ἀπόσπασμα ἀπὸ τον Πλούταρχο; Θεωρεῖτε δίκαιη αὐτὴ τὴν ἀπόφαση των Ἀθηναίων;

Ενότητα 11

Στο παρακάτω απόσπασμα υποστηρίζεται η άποψη ότι δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική φιλία ανάμεσα σε ανθρώπους που έχουν αντίθετες απόψεις και συμφέροντα.

Φιλίαν γάρ ἀληθινήν καί μή ψευδώνυμον ἀδύνατον χωρίς πίστεως καί βεβαιότητος ὑπάρχειν· ἐν δέ τοῖς φαύλοις, ἀπίστοις καί ἀβεβαίοις οὔσι καί δόγματα πολεμικά κεκτημένοις, οὐκ εἶναι φιλίαν, ἑτέρας δέ τινας ἐπιπλοκάς καί συνδέσεις ἕξωθεν ἀνάγκαις καί δόξαις κατεχομένας γίνεσθαι. Φασί δέ καί τό ἀγαπᾶν καί τό ἀσπάζεσθαι καί τό φιλεῖν μόνων εἶναι σπουδαίων.

Στοβαῖος, Ἀνθολόγιον 2.7.11

Γλωσσικά σχόλια

ψευδώνυμον	με πλαστό όνομα
δόγματα πολεμικά κεκτημένοις	οι οποίοι έχουν αντίθετες απόψεις
ἕξωθεν ἀνάγκαις καί δόξαις κατεχομένας	οι οποίες επικρατούν εξαιτίας εξωτερικών αναγκών και απόψεων
τό ἀσπάζεσθαι	το να δέχεσαι κάποιον με χαρά

Ερωτήσεις

1. Κάτω από ποιες προϋποθέσεις μπορεί να υπάρξει αληθινή φιλία σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο;
2. Έχουν σχέση τα επιχειρήματα που προβάλλει ο Φαρνάβαζος στο κείμενο της Ενότητας 11 με όσα εκτίθενται στο παραπάνω παράλληλο κείμενο;

Ενότητα 12

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Ο Ευριπίδης είναι γνωστός για τη σκληρή κριτική που άσκησε στις κατεστημένες αντιλήψεις της εποχής του. Στην τραγωδία του *Ίων* ο ομώνυμος νεαρός ήρωας, γιος του Απόλλωνα, που ωστόσο αγνοεί την πραγματική καταγωγή του, ασκεί σφοδρή κριτική στις αδυναμίες των θεών, οι οποίοι δίνουν το κακό παράδειγμα στους ανθρώπους. Ο Ίων στο απόσπασμα που παρατίθεται απευθύνεται στον Απόλλωνα, τον Ποσειδώνα και τον Δία.

Σύ καί Ποσειδῶν Ζεὺς θ' ὅς οὐρανοῦ κρατεῖ,
ναοὺς τίνοντες ἀδικίας κενώσετε.
τάς ἡδονὰς γάρ τῆς προμηθείας πάρος
σπεύδοντες ἀδικεῖτ'. Οὐκέτ' ἀνθρώπους κακοὺς
λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν καλά
μιμούμεθ', ἄλλα τοὺς διδάσκοντας τάδε.

Εὐριπίδης, *Ίων* στ. 446-451

Μετάφραση

Εσύ (ο Απόλλωνας) και ο Ποσειδώνας και ο Δίας που
εξουσιάζει τον ουρανό
θα γίνετε αιτία να μείνουν άδαιοι οι ναοί πληρώνοντας
την αδικία σας.
Γιατί κάνετε αδικία που προτιμάτε τις απολαύσεις από
τη σύνεση.

Δεν είναι πια σωστό να κατηγορεί κανείς
τους ανθρώπους,
εάν μιμούνται αυτά που αρέσουν στους θεούς,
αλλά εκείνους που δίνουν το παράδειγμα.

(μτφρ. Ν. Μπεζαντάκος)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Λουκιανός με τον χαρακτηριστικό σατιρικό του τρόπο παρουσιάζει τον Ηρακλή και τον Ασκληπιό να καβγαδίζουν για το ποιος θα πάρει καλύτερη θέση στο τραπέζι. Ο Δίας οργισμένος τους μαλώνει που καβγαδίζουν σαν άνθρωποι.

ΖΕΥΣ: Παύσασθε, ὦ Ἀσκληπιέ καί Ἡράκλεις, ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους ὥσπερ ἄνθρωποι· ἀπρεπῆ γάρ ταῦτα καί ἀλλότρια τοῦ συμποσίου τῶν θεῶν.

ΗΡΑΚΛΗΣ: Ἄλλά θέλεις, ὦ Ζεῦ,
τουτονί τόν φαρμακέα προκατακλίνεσθαί μου;

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ: Νή Δία· καί γάρ ἀμείνων εἰμί.

ΗΡΑΚΛΗΣ: Κατά τί, ὦ ἐμβρόντητε; Ἦ ὅτι σε ὁ Ζεὺς ἐκεραύνωσεν ἅ μή θέμις ποιοῦντα, νῦν δέ κατ' ἔλεον αὐθις ἀθανασίας μετείληφας;

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ: Ἐπιλέησαι γάρ καί σύ, ὦ Ἡράκλεις, ἐν τῇ Οἴτῃ καταφλεγείς, ὅτι μοι ὄνειδίζεις τό πῦρ;
ΗΡΑΚΛΗΣ: Οὐκουν ἴσα καί ὅμοια βεβίωται ἡμῖν, ὅς Διός μὲν υἱός εἰμι, τοσαῦτα δέ πεπόνηκα ἐκκαθαίρων τόν βίον, θηρία καταγωνιζόμενος καί ἀνθρώπους ὑβριστας τιμωρούμενος· σύ δέ ῥιζοτόμος εἶ καί ἀγύρτης, ἐν ἀθλίοις δέ ἴσως ἀνθρώποις χρήσιμος ἐπιθέσει τῶν φαρμάκων, ἀνδρῶδες δέ οὐδέν ἐπιδεδειγμένος.

Λουκιανός, Θεῶν διάλογοι 15.1

Γλωσσικά σχόλια

ἀλλότρια	ξένα
τόν φαρμακέα	τον φαρμακοτρίφτη
προκατακλίνεσθαί μου	να κάτσει πριν από μένα σε καλύτερη θέση
ὦ ἐμβρόντητε	κεραυνόπληκτε, ηλίθιε
ἄ μή θέμις ποιοῦντα	επειδή έκανες πράγματα που δεν έπρεπε (ο Ηρακλής θεράπευε τους ανθρώπους και δεν τους άφηνε να πεθάνουν)
κατ' ἔλεον	από οίκτο
ἐπιλέησαι (οριστ. παρακ. ρ. ἐπιλανθάνομαι)	έχει διαφύγει της μνήμης σου, έχεις ξεχάσει
ὄνειδίζεις	κοροϊδεύεις
οὐκουν	όχι βέβαια

πεπόνηκα (οριστ. παρακ. ρ. πονέω, πονῶ)	έχω κοπιάσει
έκκαθαίρων τόν βίον	καθαρίζοντας τον κόσμο
ρίζοτόμος	αυτός που κόβει ρίζες (για ιατρική χρήση η για μαγικούς σκοπούς)
έπιθέσει (δοτ.)	με την τοποθέτηση, εξαιτίας της εφαρμογής

Ερωτήσεις

1. Ποιες αδυναμίες των θεών επισημαίνονται στο πρώτο παράλληλο κείμενο και ποιες συνέπειες έχουν αυτές για τους ίδιους και τους θνητούς;
2. Στο κείμενο της Ενότητας συζητούν οι θεοί. Στο πρώτο από τα παράλληλα κείμενα παρουσιάζεται η άποψη ενός θνητού, ο οποίος τελικά αποδεικνύεται ότι είναι γιος του Απόλλωνα. Πώς φαντάζεστε εσείς τους θεούς σύμφωνα με τα δεδομένα που προκύπτουν από τα δύο αυτά κείμενα;
3. Για ποιον λόγο μαλώνει ο Ηρακλής με τον Ασκληπιό στο δεύτερο παράλληλο κείμενο και ποιους χαρακτηρισμούς απευθύνει ο ένας στον άλλον;
4. Ποια κοινά θεματικά και υφολογικά στοιχεία παρατηρείτε στο δεύτερο παράλληλο κείμενο και στο κείμενο της Ενότητας;
5. Αξιοποιώντας τις γνώσεις σας από τα ομηρικά έπη να εξηγήσετε σύντομα τον όρο «ανθρωπομορφισμός των θεών».

II. Το λεξιλόγιο των κειμένων

A

ὁ/ἡ ἀγήρατος, τὸ ἀγήρατον	αγέραστος
ἀγών (ὁ)	ο αγώνας, η δίκη
ἀδεῶς	χωρίς φόβο
ὁ/ἡ ἄδοξος, τὸ ἄδοξον	ο αφανής, ο άσημος
ἄδω	τραγουδῶ
Ἀθήνησι	στην Αθήνα
αἰρέω, αἰρῶ	κυριεύω, συλλαμβάνω
αἴρομαι	παίρνω στους ώμους μου
αἴρω	σηκώνω
ὁ αἰσχροῦς, ἡ αἰσχροῦς, τὸ αἰσχροῦν	άσχημος, ντροπιαστικός
ἄκων, ἄκουσα, ἄκων	χωρίς τη θέληση (κάποιου)
ἀλίσκομαι	κυριεύομαι, συλλαμβάνομαι, καταδικάζομαι
ὁ ἀλλότριος, ἡ ἀλλοτρία, τὸ ἀλλότριον	ξένος
ἄλλως τε καί	και μάλιστα, και ιδιαίτερα
ἄμα	συγχρόνως
ἀναμένω	περιμένω
ἀνατρέπομαι	καταλύομαι
ἀνιάω, ἀνιῶ	ενοχλώ, στενοχωρῶ

ἀξιόω, ἀξιῶ	έχω την αξίωση, ζητώ, απαιτώ, θεωρώ σωστό / πρόπον
ἅπαξ	μία φορά
ὁ ἅπας, ἡ ἅπασα, τὸ ἅπαν	όλος ανεξαιρέτως
ἀποβλέπω	παρατηρώ, λαμβάνω υπόψη
ἀποδιδράσκω	δραπετεύω
ἀποδίδωμι	επιστρέφω, δίνω πίσω
ἀπόλλυμαι	χάνομαι, σκοτώνομαι
ἀποστερέω, ἀποστερῶ	στερώ, αφαιρώ
ἀποτρίβομαι	απαλλάσσομαι
ἀποφαίνομαι	φανερώνω
ἀπταιίστως	χωρίς δυσκολία
ἄπωθεν	από μακριά
ἄρα (ερωτ.)	άραγε
ἀρμόττει (απρόσ. ρ.)	ταιριάζει
ἀσφαλῶς	με ασφάλεια
ἀτιμάζω	στερώ την τιμή
ἀτυχέω, ἀτυχῶ	αποτυγχάνω, ατυχῶ
ὁ/ἡ αὐτόματος, τὸ αὐτόματον	φυσικός
ἡ αὐτουργία	ο μόχθος
ἄχθομαι	δυσανασχετώ, στενοχωριέμαι

B

βιάζομαι		εξαναγκάζομαι
βούλομαι		θέλω

Γ

γε		βέβαια, τουλάχιστον
γεωργέω, γεωργῶ		καλλιεργώ τη γη, ασχολούμαι με τη γεωργία
γιγνώσκω		γνωρίζω, έχω τη γνώμη, αποφασίζω
γοῦν		λοιπόν, πράγματι

Δ

δαιμόνιον (τό)		ο θεός
δαπάνημα (τό)		το έξοδο, η δαπάνη
ὁ δεινός, ἡ δεινή, τό δεινόν		φοβερός
δέομαι		παρακαλώ, ζητώ
δεσμωτήριον (τό)		η φυλακή
δημοκρατέομαι, δημοκρατοῦμαι		έχω δημοκρατικό καθεστώς
δημοσία		στη δημόσια ζωή, δημόσια
διαβάλλω		συκοφαντώ, κατηγορώ
διάκειμαι οὕτω πρὸς τινα		τηρώ τέτοια στάση απέναντι σε κάποιον

διανοέομαι, διανοοῦμαι	σκέφτομαι
διαφθείρομαι	καταστρέφομαι, αφανίζομαι, καταργούμαι
διονομάζομαι	γίνομαι ευρύτερα γνωστός, είμαι επιφανής
δύναμαι	έχω τη δύναμη, μπορώ

Ε

έγκαταλαμβάνομαι	παγιδεύομαι μέσα σε κάτι
έθίζομαι	συνηθίζω
είκότως	εύλογα
είκός ἐστιν (απρόσ. έκφρ.)	είναι φυσικό
είωθα	έχω συνηθίσει
τό είωθός	το συνηθισμένο
έκών, έκοῦσα, έκόν	με τη θέληση (κάποιου)
έλλείπω	υστερώ, έχω έλλειψη, είμαι κατώτερος
έμβάλλω	βάζω μέσα
ένθενδε	από εδώ
ένιαυτός (ὀ)	χρόνος
έξαγω	βγάζω
έξαγω εις έργον	επιδεικνύω στην πράξη
έξαρκεί (απρόσ. ρ.)	είναι αρκετό
έξελαύνομαι	εξορίζομαι
έπιδίδωμι	προοδεύω

ἐπιθέω	τρέχω προς το μέρος κάποιου
ἐπισκοπέω, ἐπισκοπῶ	επιτηρῶ
ἐπιτρέπω τινί τι	αναθέτω / εμπιστεύομαι κάτι σε κάποιον
ἐπιχειρέω, ἐπιχειρῶ	ασχολούμαι
ὁ/ἡ ἐπιχώριος, τὸ ἐπιχώριον	τοπικός
ἕτερος, ἕτερα, ἕτερον (επιμερ. αντων.)	άλλος (από δύο)
ἔτι	ακόμα, πια
εὖ	καλά
εὖ τίθεμαι	διευθετῶ σωστά
εὐδαιμονέω, εὐδαιμονῶ	εἶμαι ευτυχισμένος
ὁ/ἡ εὐδαίμων, τὸ εὐδαιμον	ευτυχισμένος, καλότυχος
εὐδοκιμέω, εὐδοκιμῶ	εκτιμῶμαι, χαίρω εκτιμήσεως
εὐπορία (ἡ)	ἡ οικονομική άνεση
ὁ/ἡ εὐπορος, τὸ εὐπορον	εὐπορος, πλούσιος
εὐφραίνομαι	χαίρομαι, ευχαριστιέμαι
ἐφίσταμαι	στέκομαι μπροστά, επιβλέπω
ἔχω εὐμενῶς	ευνοῶ, ἔχω φιλικές διαθέσεις

Z

ζηλόω, ζηλώ	ζηλεύω, μιμούμαι
ὁ ζηλωτός, ἡ ζηλωτή, τὸ ζηλωτόν	αξιοζήλευτος

H

ἡγέομαι, ἡγοῦμαι	ηγούμαι, θεωρώ
ἦν	εάν
ἡρέμα	ήρεμα, μαλακά

Θ

θαυμάζω	απορώ
θεωρέω, θεωρώ	παρατηρώ, εξετάζω, παρακολουθώ

I

ἰδέα (ἡ)	ἡ μορφή
ἰδιώτης (ὁ)	ο απλός πολίτης, ο ανειδίκευτος
ὁ ἰκανός, ἡ ἰκανή, τὸ ἰκανόν	αρκετός, επαρκής
ἵνα	για να
ἰσχύω	ισχύω, έχω δύναμη

Κ

καθίσταμαι	γίνομαι, ορίζομαι
καί γάρ	και πράγματι, και βέβαια
καί εἰ	ακόμα και αν
καταλείπω	αφήνω πίσω, κληροδοτώ, εγκαταλείπω
ὄ/ή καταφανής, τὸ καταφανές	προφανής, εμφανής
καταφρονέω, καταφρονῶ	περιφρονώ
κατεργάζομαι	κατορθώνω, επιτυγχάνω, κερδίζω
κεῖμαι	βρίσκομαι, υπάρχω, ισχύω
κινδυνεύω	αντιμετωπίζω κίνδυνο, αγωνίζομαι

Λ

λείωσ | ομαλά

Μ

μακαρίζω	καλοτυχίζω
μάλιστα	πάρα πολύ, κυρίως
μέλλω	σκοπεύω

ὁ μεστός, ἡ μεστή, τὸ μεστόν	γεμάτος
μεταβαίνω	πηγαίνω σε άλλο μέρος
ὁ/ἡ μυθώδης, τὸ μυθῶδες	αυτός που μοιάζει με μύθο

N

νεωλκέω, νεωλκῶ	καθελκύω, τραβῶ πλοίο από τη θάλασσα στη στεριά
-----------------	---

O

ὄθεν	από όπου, γι' αυτό
οἰκέτης (ὁ)	ο δούλος του σπιτιού
οἶομαι, οἶμαι	νομίζω, θεωρώ
οἶον τ' ἔστι (απρόσ. έκφραση)	είναι δυνατόν
ὀλκάς (ἡ), τῆς ὀλκάδος	το (ρυμουλκούμενο μεγάλο) φορτηγό πλοίο
ὁμολογέω, ὁμολογῶ	συμφωνώ
ὁμονοέω, ὁμονοῶ	έχω ομόνοια, ζω ειρηνικά
ὄραω, ὄρῶ	βλέπω
ὅστις, ἧτις, ὅ τι (αναφ. αντων.)	ο οποίος
οὕτως	έτσι, τόσο

Π

πάλαι	παλιά
ὁ πανηγυρικός, ἡ πανηγυρική, τὸ πανηγυρικόν	εορταστικός, χαρούμενος, γεμάτος απολαύσεις
πανωλεθρία (ἡ)	η ολοκληρωτική καταστροφή
παρασκευάζω παρασκευή (ἡ)	προετοιμάζω, μηχανεύομαι η προετοιμασία, ο εξοπλισμός
παρεισάγω	θεσπίζω
ὁ/ἡ πατριος, τὸ πατριον	πατροπαράδοτος, αυτός που κληροδοτείται από τους προγόνους
πένης (ὁ/ἡ)	φτωχός, άπορος, στερημένος
περιρρέω	περικυκλώνω
πιστεύω	έχω εμπιστοσύνη
πλήθος (τὸ)	ο (απλός) λαός
πολύσπαστον (τὸ)	σύστημα τροχαλιών
πόνος (ὁ)	ο μόχθος, ο κόπος
ὁ πρεσβύτερος, ἡ πρεσβυτέρα, τὸ πρεσβύτερον	γεροντότερος
προσάγομαι	τραβώ προς το μέρος μου
προσαγορεύομαι	αποκαλούμαι

προσγί(γ)νομαι		προστίθεμαι
προσήκει (απρόσ. ρ.)		ταιριάζει
πρόσοδος (ή)		το έσοδο

P

ρύαξ (ό), τοῦ ρύακος		το ρυάκι
ρώμη (ή)		η δύναμη

Σ

σειώ		μετακινώ
σπουδή (ή)		η βιασύνη, ο ζήλος
ό/ή συγγενής, τό συγγενές		αυτός που έχει κοινή καταγωγή
συμμίσγω		αναμειγνύω, συγκρούομαι
ό σύμπας, ή σύμπασα, τό σύμπαν		όλος (ανεξαιρέτως)
συννοέω, συννοῶ		κατανοώ
συνοικέω, συνοικῶ		κατοικώ μαζί
σφέτερος, σφετέρα, σφέτερον (κτητ. αντων.)		δικός τους, δική τους, δικό τους

T

ταραχή (ή)		η αναταραχή
τέκνον (τό)		το παιδί
τελευταίω, τελευτῶ		τελειώνω, πεθαίνω

τελέως	πλήρως, ολοκληρωτικά
τίθημι	τοποθετώ, θέτω, ορίζω
τίμημα (τό)	το πρόστιμο
τοι	βέβαια
ὁ/ἡ τριάρμενος, τὸ τριάρμενον	αυτός που έχει τρία πανιά, τρία κατάρτια μου
τυγχάνω τινός	συμβαίνει κάτι, πετυχαίνω κάτι

Υ

υἱός (ὁ), τοῦ υἱέος	ο γιος
ὑμέτερος, ὑμετέρα, ὑμέτερον (κτητ. αντων.)	δικός σας, δική σας, δικό σας
ὑπερβάλλω	ξεπερνώ, υπερβαίνω
ὑπομένω	αντέχω, ανέχομαι

Φ

φαύλως	άσχημα
φέρω	φέρνω, οδηγώ
φέρω τήν ψῆφον	ψηφίζω, αποφασίζω
φημί	λέω, υποστηρίζω
φιλοτιμία (ἡ)	η αγάπη για τις τιμές, η άμιλλα, ο συναγωνισμός
φόρτος (ὁ)	το φορτίο
ὁ/ἡ φρενοβλαβής, τὸ φρενοβλαβές	παράφρων

Χ

ὁ χαλεπός, ἡ χαλεπή, τὸ χαλεπὸν		δύσκολος, δυσάρεστος, δυσβάσταχτος
χορεύω		παίρνω μέρος σε χορό (= χορωδία) και ψάλλω ἄσμα προς τιμὴν κάποιου θεοῦ
χρήομαι, χρῶμαι		χρησιμοποιῶ
χωρίον (τὸ)		ἡ περιοχή

Ψ

ψηφίζομαι | αποφασίζω

Ω

ὥσπερ | ὅπως ακριβῶς
ὥστε | ὥστε, επομένως

III. Τα ανώμαλα ρήματα των κειμένων

1. ἀγορεύω
ἠγόρευον
ἀγορεύσω, -έρω
ἠγόρευσα, -εῖπον
εἶρηκα
εἰρήκειν

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- β' αόρ. ΥΠ: εἶπω

2. ἄγω ἄγομαι
ἤγον ἠγόμην
ἄξω ἄξομαι, ἀχθήσομαι
ἤγαγον ἠγαγόμην, ἤχθην
ἤχα, ἀγήοχα ἤγμαι
ἤχειν, ἀγηόχουν ἠγμην

- β' αόρ. ΥΠ: ἀγάγω, ἀγάγομαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἀχθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ ουρανικόληκτων,
βλ. πέπραγμα

3. αἶρω (-έω) αἶρομαι
ἤρουν ἠρούμην
αἶρήσω αἶρήσομαι, αἶρεθήσομαι
εἶλον εἶλόμην, ἠρέθην
ἤρηκα ἠρημαι
ἠρήκειν ἠρήμην

- β' αόρ. ΥΠ: ἔλω, ἔλωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: αἶρεθῶ

4. αἶρω	αἶρομαι
ἤρον	ἤρόμην
ἄρῳ	ἄροῦμαι, ἄρθήσομαι
ἤρα	ἤράμην, ἤρθην
ἤρκα	ἤρμαι
ἤρκειν	ἤρμην

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- Ἄσιγμος αόρ. ΥΠ: ἄρω, ἄρωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἄρθῳ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ συρόληκτων, βλ. ἤρμαι

5. ἀκούω	ἀκούομαι
ἤκουον	ἤκονόμην
ἀκούσομαι	ἀκουσθήσομαι
ἤκουσα	ἤκούσθην
ἀκήκοα	—
ἤκηκόειν	—

- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἀκουσθῶ

6. ἄχθομαι
ἤχθόμην
ἀχθέσομαι
ἤχθέσθην
ἤχθημαι
[ἤχθήμην]

- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἀχθεσθῶ

7. βάλλω	βάλλομαι
ἔβαλλον	ἐβαλλόμεν
βαλῶ	βαλοῦμαι , βληθήσομαι
ἔβαλον	ἐβαλόμεν, ἐβλήθη
βέβληκα	βέβλημαι
ἔβεβλήκειν	ἔβεβλήμεν

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- β´ αόρ. ΥΠ: **βάλω, βάλωμαι**
- Παθ. αόρ. ΥΠ: **βληθῶ**

8. βιάζομαι
ἔβιαζόμεν
βιάσομαι, βιασθήσομαι
ἔβιασάμεν, ἐβιάσθη
βεβίασμαι
ἔβεβιάσαμεν

- Παθ. αόρ. ΥΠ: **βιασθῶ**
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ οδοντικόληκτων, βλ. **πέπεισμαι**

9. βούλομαι
ἔβουλόμεν
βουλήσομαι
ἔβουλήθη, ἠβουλήθη
βεβούλημαι
ἔβεβουλήμεν

- Παθ. αόρ. ΥΠ: **βουληθῶ**

10. γίγνομαι
ἔγιγνόμεν
γενήσομαι
ἔγενόμεν,
γεγένημαι, γέγονα
ἔγεγενήμεν, ἐγεγόνειν

- Παθ. αόρ. ΥΠ: **γένωμαι**

11. γιγνώσκω	γιγνώσκομαι
ἐγίνωσκον	ἐγίνωσκόμην
γνώσομαι	γνωσθήσομαι
ἔγνω	ἐγνώσθην
ἔγνωκα	ἔγνωσμαι
ἐγνώκειν	ἐγνώσμην

- β' αόρ. κατά τα ρήματα σε -μι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: γνωσθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ οδοντικόληκτων, βλ. πέπεισμαι

12. δέω	δει	δέομαι
ἔδεον	ἔδει	ἐδεόμην
δεήσω	δεήσει	δεήσομαι
ἐδέησα	ἐδέησε	ἐδεήθην
–	δεδέηκε	δεδέημαι
–	ἐδεδεήκει	ἐδεδεήμην

- Παθ. αόρ. ΥΠ: δεηθῶ

13. ἡγοῦμαι (-έομαι)
ἡγούμην
ἡγήσομαι
ἡγησάμην, ἡγήθην
ἡγήμαι
ἡγήμην

- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἡγηθῶ

14. λαμβάνω	λαμβάνομαι
ἐλάμβανον	ἐλαμβανόμεν
λήψομαι	ληφθήσομαι
ἔλαβον	ἐλαβόμεν, ἐλήφθην
εἶληφα	εἶλημαι
εἰλήφειν	εἰλήμην

- β' αόρ. ΥΠ: λάβω, λάβωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: ληφθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. γέγραμμαι

15. λέγω	λέγομαι
ἔλεγον	ἐλεγόμεν
λέξω, ἐρῶ	λεχθήσομαι, ρηθήσομαι
ἔλεξα, εἶπα, εἶπον	ἐλέχθην, ἐρρήθην
εἶρηκα	εἶρημαι, λέλεγμαι
εἰρήκειν	εἰρήμην, ἐλελέγμην

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- Ἄσιγμος αόρ. ΥΠ: εἶπω
- β' αόρ. ΥΠ: εἶπω
- Παθ. αόρ. ΥΠ: λεχθῶ, ρηθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ ουρανικόληκτων, βλ. πέπραγμαι

16. μένω
ἔμενον
μενῶ
ἔμεινα
μεμένηκα
ἐμεμενήκειν

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- Ἄσιγμος αόρ. ΥΠ: μείνω

17. ὀρῶ (-άω)	ὀρῶμαι
ἔωρων	ἔωρώμην
ὄψομαι	ὄφθῆσομαι
εἶδον	εἰδόμην , ὤφθην
ἔορακα,	ἔοραμαι, ἔώραμαι, ῶμαι
ἔώρακα,	
ὄπωπα	
ἔωράκειν	

- β' αόρ. ΥΠ: ἴδω, ἴδωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: ὀφθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. γέγραμμαι

18. σκοπῶ, σκοποῦμαι (-έω)
ἔσκόπονν, ἔσκοπούμην
σκέψομαι
ἔσκεψάμην
ἔσκεμμαι
ἔσκέμμην

- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. γέγραμμαι

19. τρέπω	τρέπομαι
ἔτρεπον	ἔτρεπόμην
τρέψω	τρέψομαι
ἔτρεψα,	ἔτρεψάμην, ἔτραπόμην,
ἔτραπον	ἔτρέφθην, ἔτράπην
τέτροφα	τέτραμμαι
ἔτετρόφειν	ἔτετράμμην

- β' αόρ. ΥΠ: τράπω, τράπωμαι
- α' Παθ. αόρ. ΥΠ: τρεφθῶ
- β' Παθ. αόρ. ΥΠ: τραπῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. γέγραμμαι

20. φέρω	φέρομαι
ἔφερον	ἔφερόμην
οἴσω	οἴσομαι, οἴσθήσομαι, ἐνεχθήσομαι
ἤνεγκα ,	ἤνεγκάμην , ἤνεγκόμην ,
ἤνεγκον	ἤνέχθην
ἐνήνοχα	ἐνήνεγμαι
-ενηνόχειν	ενηνέγμην

- Ἄσιγμος αόρ. ΥΠ: ἐνέγκω, ἐνέγκωμαι
- β´ αόρ. ΥΠ: ἐνέγκω, ἐνέγκωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἐνεχθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ ουρανικόληκτων, βλ. πέπραγμα

21. φθείρω	φθείρομαι
ἔφθειρον	ἔφθειρόμην
φθερῶ	φθεροῦμαι , φθαρήσομαι
ἔφθειρα	ἐφθάρην
ἔφθαρκα	ἔφθαρμαι
ἐφθάρκειν	ἐφθάρμην

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- Ἄσιγμος αόρ. ΥΠ: φθείρω
- β´ Παθ. αόρ. ΥΠ: φθαρῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ υγρόληκτων, βλ. ἦρμαι

22. χρῶμαι (-ήομαι)
ἔχρώμην
χρήσομαι
ἐχρησάμην, ἐχρήσθην
κέχρημαι
κεχρήμην

- Παθ. αόρ. ΥΠ: χρησθῶ

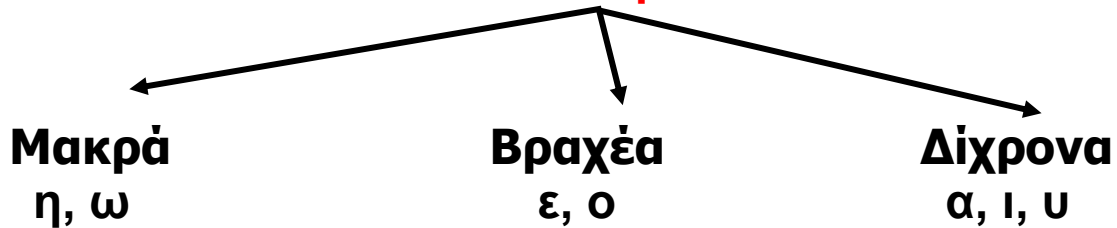
21. ψηφίζω	ψηφίζομαι
ἐψήφιζον	ἐψηφιζόμεην
ψηφιῶ	ψηφιοῦμαι, ψηφισθήσομαι
ἐψήφισα	ἐψηφισάμην, ἐψηφίσθην
ἐψήφικα	ἐψήφισμαι
ἐψηφίκειν	ἐψηφίσμην
<ul style="list-style-type: none"> • Μέλλ. συνηρημένος σε -έω • Παθ. αόρ. ΥΠ: ψηφισθῶ • β΄ Παθ. αόρ. ΥΠ: φθαρῶ • ΠΡΚ/ΥΠΡΣ ουρανικόληκτων, βλ. πέπραγμα 	

IV. Συγκεντρωτικοί πίνακες φαινομένων

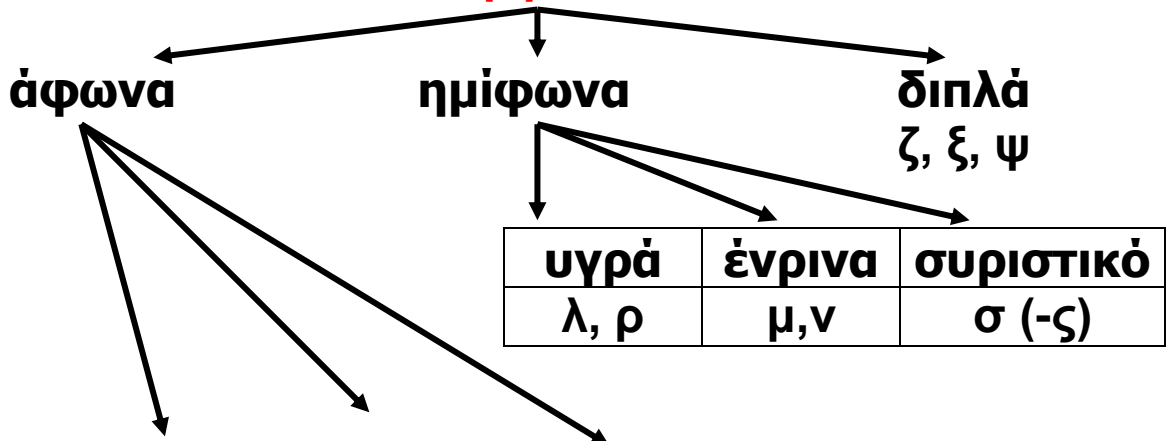
Γραμματική

A. Οι φθόγγοι και τα γράμματα

1. Φωνήεντα

2. Σύμφωνα

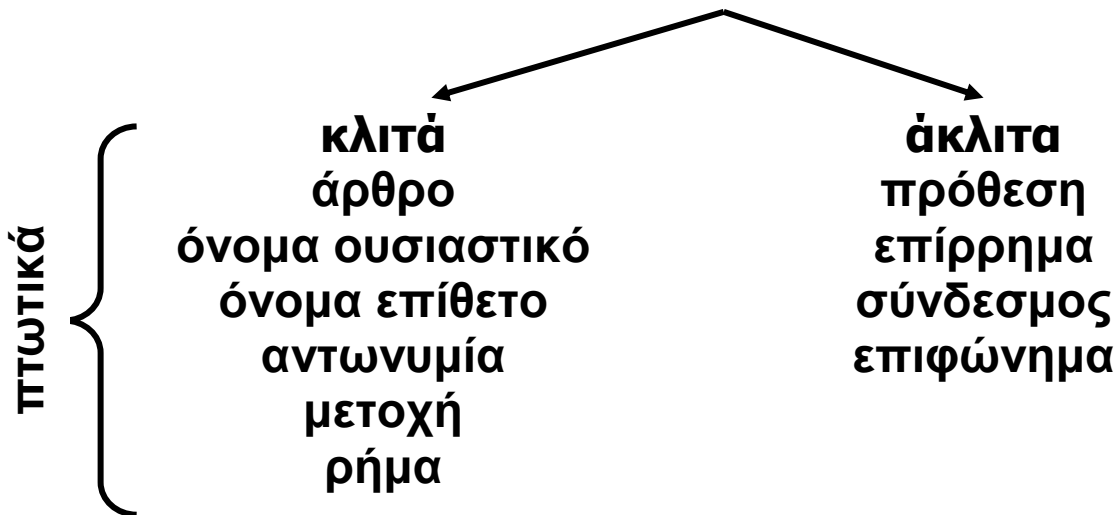
	ουρανικά	χειλικά	οδοντικά
ψιλά	κ	π	τ
μέσα	γ	β	δ
δασέα	χ	φ	θ

3. Δίφθογγοι

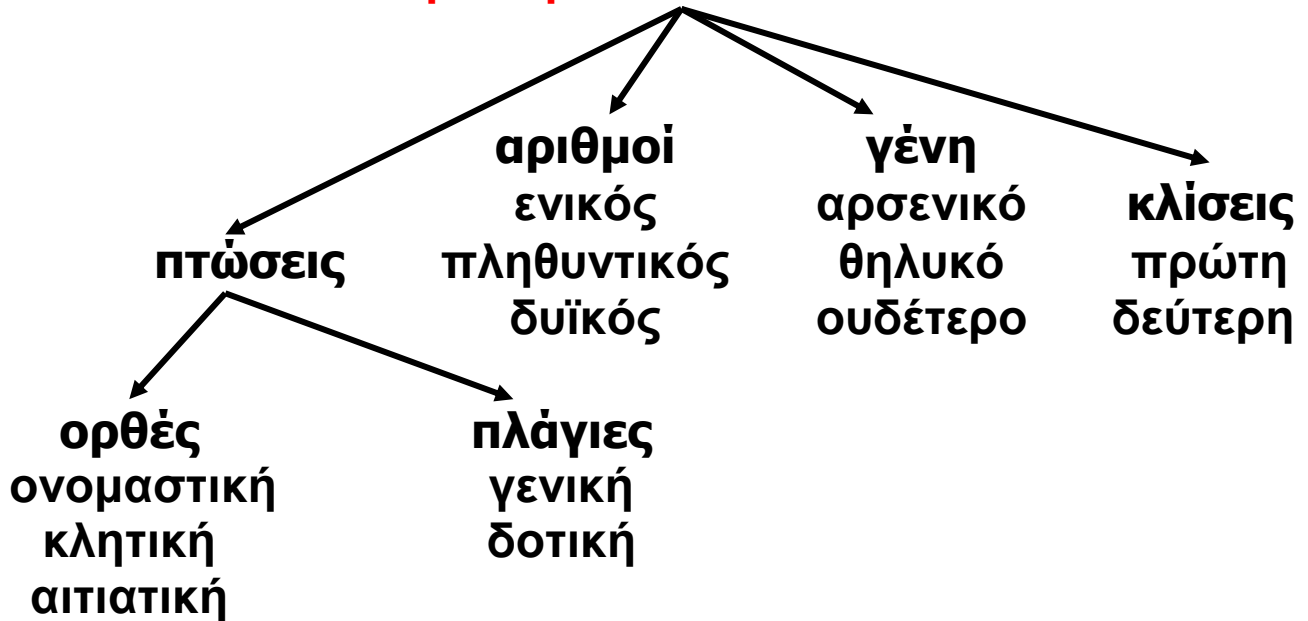

B. Τα μέρη του λόγου

1. Διαίρεση των μερών του λόγου

2. Παρεπόμενα των πτωτικών

3. Παρεπόμενα του ρήματος

πρόσωπα: α' β' γ'

αριθμοί: ενικός πληθυντικός δυϊκός

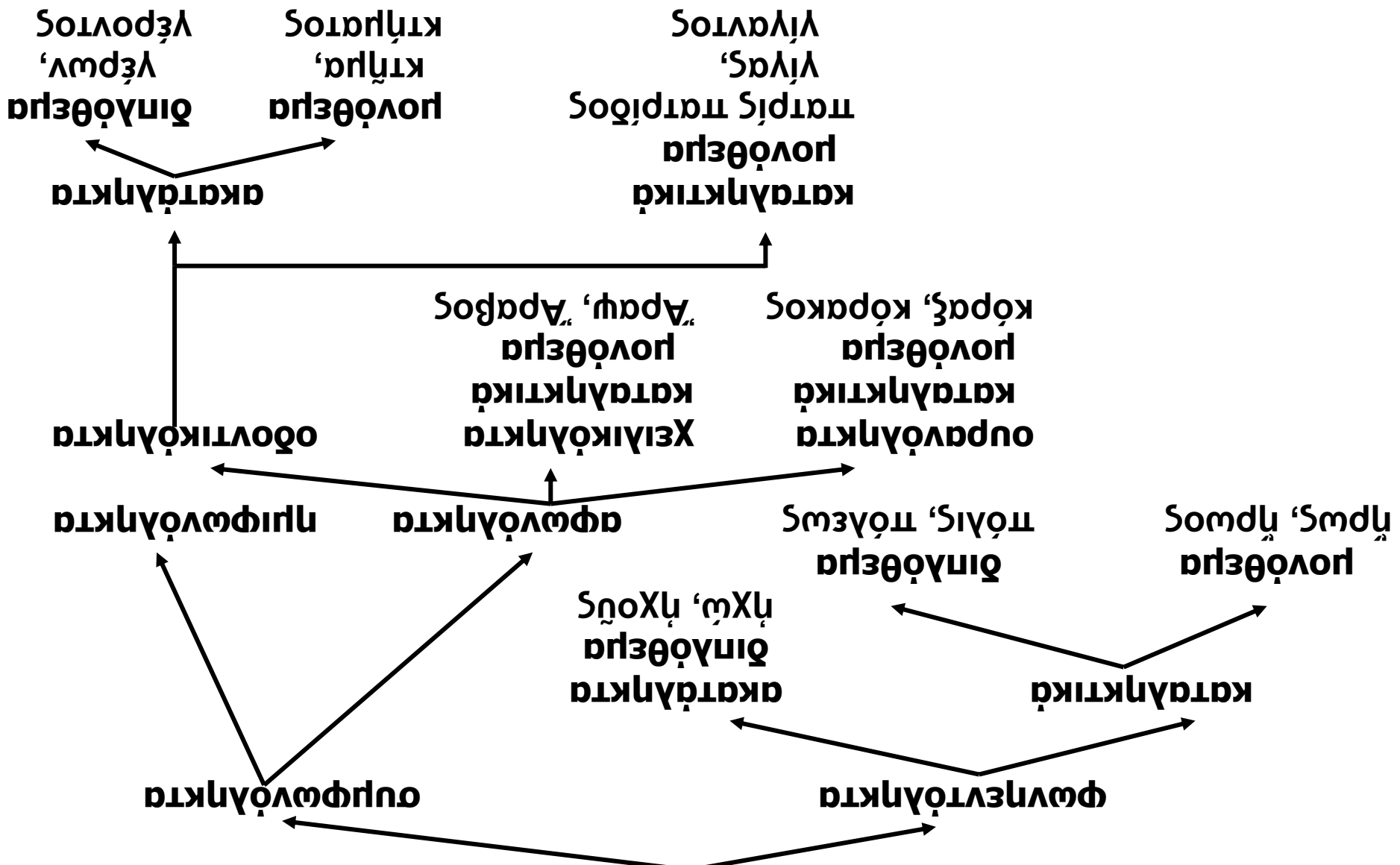
εγκλίσεις: οριστική υποτακτική ευκτική προστακτική

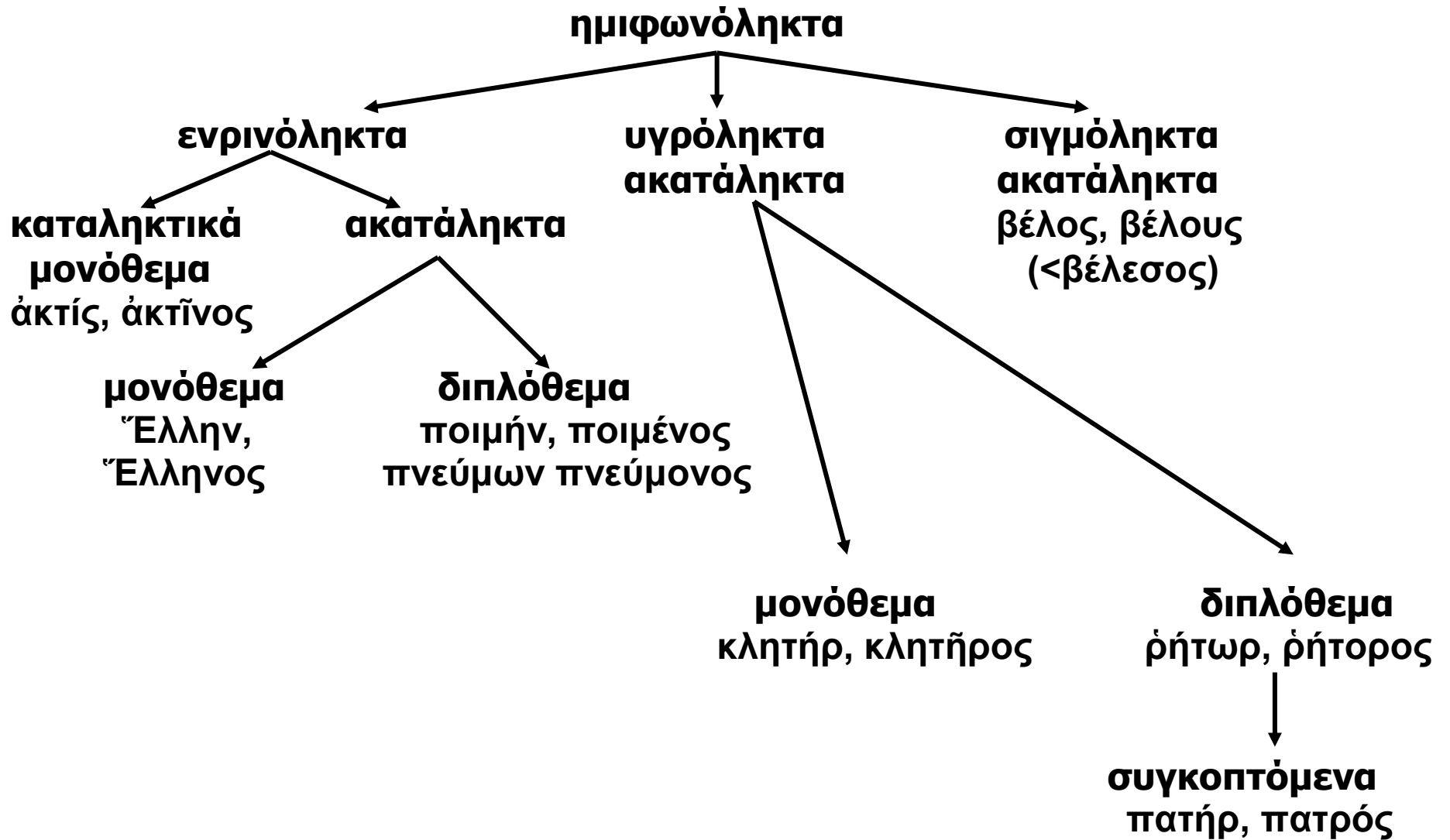
ονοματικοί τύποι: απαρέμφατο μετοχή

χρόνοι: ενεστώτας παρατατικός μέλλοντας αόριστος
παρακείμενος υπερσυντέλικος συντ. μέλλοντας

διαθέσεις: ενεργητική μέση παθητική ουδέτερη

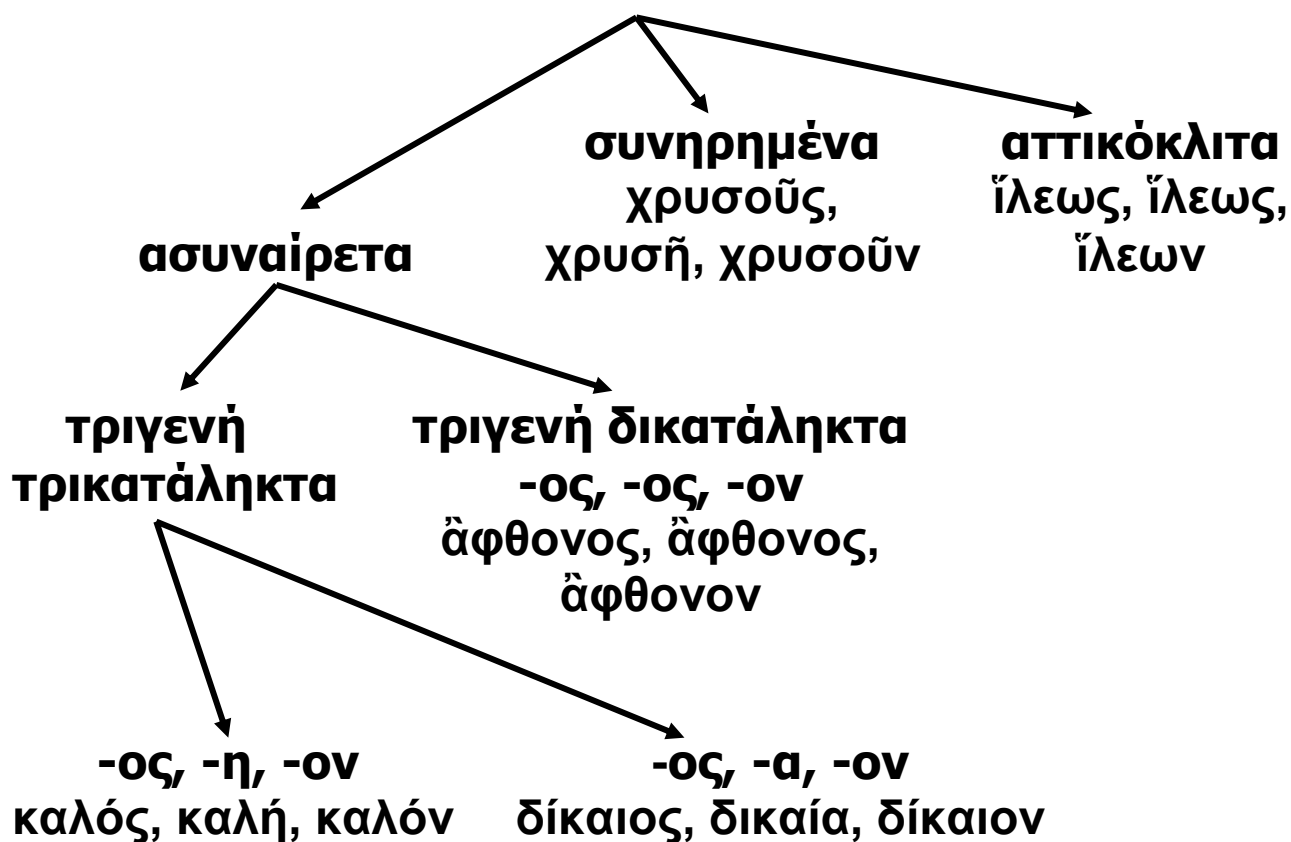
φωνές: ενεργητική μέση

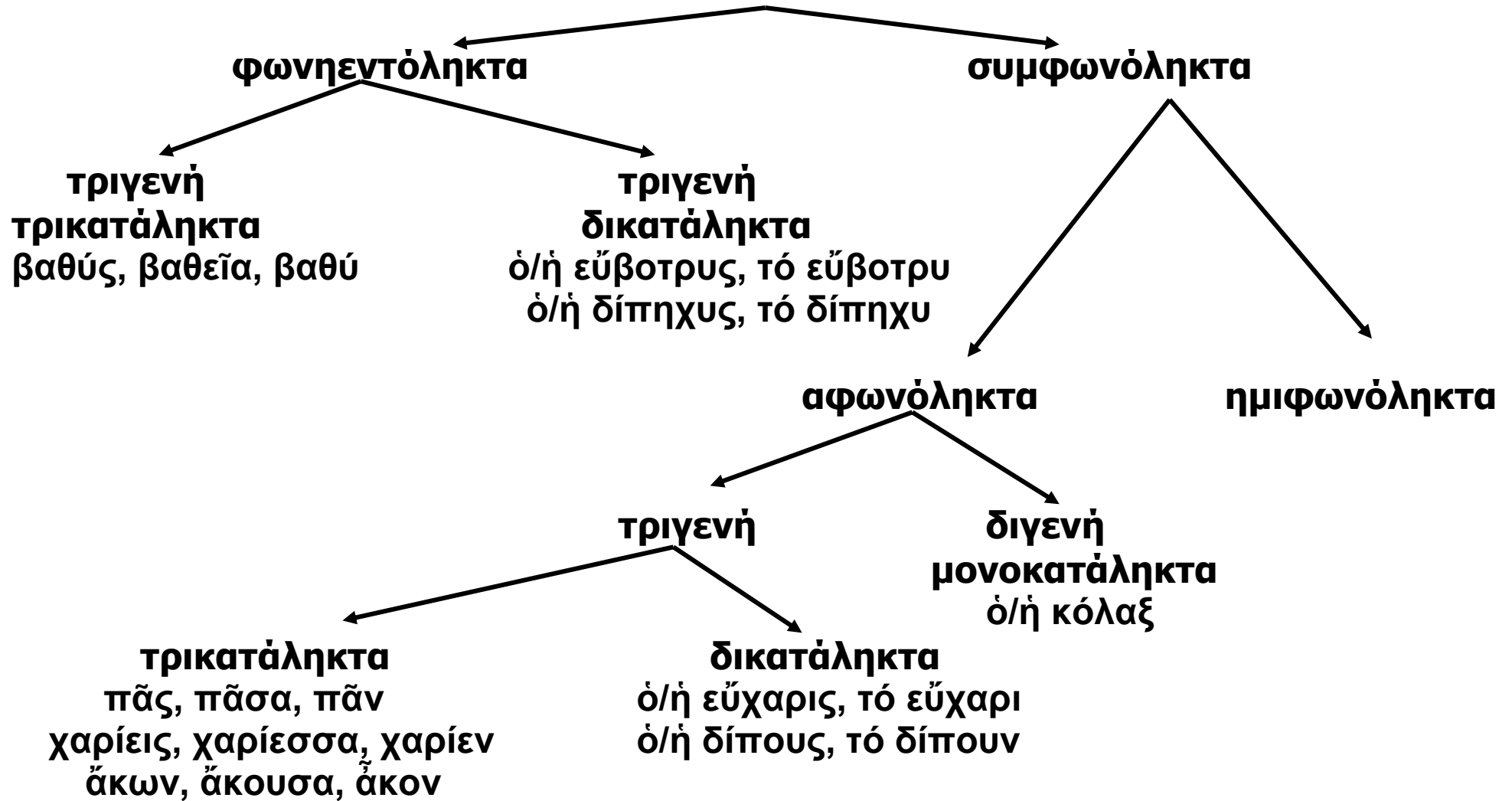

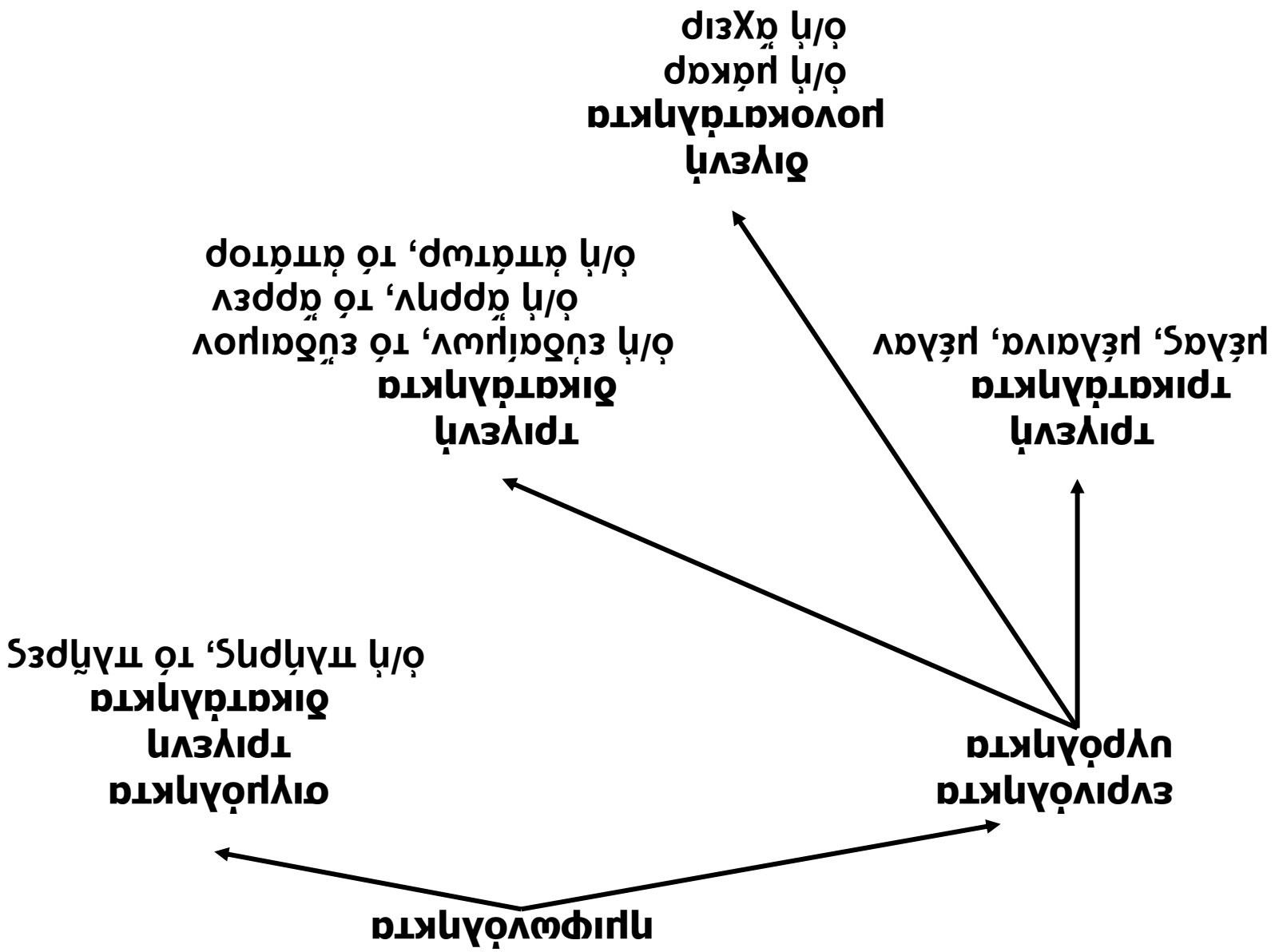
Δ. Τα επίθετα

1. Δευτερόκλιτα

2. Τριτόκλιτα

3. Τα ομαλά παραθετικά επιθέτων

δευτερόκλιτα
επίθετα

τριτόκλιτα
επίθετα

συγκριτικός:

-ό/-ώτερος, -ο/-ωτέρα, -ό/-ώτερον

π.χ. δικαιο**τέ**ρος, δικαιο**τέ**ρα, δικαιο**τέ**ρον
σεμνο**τέ**ρος, σεμνο**τέ**ρα, σεμνο**τέ**ρον
σοφο**τέ**ρος, σοφο**τέ**ρα, σοφο**τέ**ρον

υπερθετικός:

-ό/-ώτατος, -ο/-ωτάτη, -ό/-ώτατον

π.χ. δικαιο**τά**τος, δικαιο**τά**τη, δικαιο**τά**τον
σεμνο**τά**τος, σεμνο**τά**τη, σεμνο**τά**τον
σοφο**τά**τος, σοφο**τά**τη, σοφο**τά**τον

-ης, -ης, -ες

-ων, -ων, -ον-

συγκριτικός: **-έστερος, -εστέρα, -έστερον**

π.χ. σαφέ**στε**ρος, σαφέ**στε**ρα, σαφέ**στε**ρον
σωφρο**νε**στερος, σωφρο**νε**στέρα,
σωφρο**νε**στερον

υπερθετικός: **-έστατος, -εστάτη, -έστατον**

π.χ. σαφέ**στα**τος, σαφέ**στα**τη, σαφέ**στα**τον
σωφρο**νε**στατος, σωφρο**νε**στάτη,
σωφρο**νε**στατον

υπερθετικός	συγκριτικός	θετικός
λο- 'η- 'ςοτοϋαρις	ο/η αμεινων, το αμεινον	αγαθος
λο- 'η- 'ςοτοϋβγατις	ο/η βγατιων, το βγατιον	
λο- 'η- 'ςοτοϋκρατις	ο/η κραιτων, το κραιτιον	
λο- 'η- 'ςοτοϋλαω	ο/η λαων, το λαων	
λο- 'η- 'ςοτοϋκακις	ο/η κακιων, το κακιον	κακος
λο- 'η- 'ςοτοϋχειρις	ο/η χειρων, το χειρον	
λο- 'η- 'ςοτοϋκαλις	ο/η καλιων, το καλιον	καλος
λο- 'η- 'ςοτοϋμειρις	ο/η μειρων, το μειρον	μελας
λο- 'η- 'ςοτοϋαγαθις	ο/η αγαθων, το αγαθον	αγαθος
λο- 'η- 'ςοτοϋμικρις	ο/η μικρων, το μικρον	μικρος
λο- 'η- 'ςοτοϋολιγος	ο/η ολιγων, το ολιγον	ολιγος
λο- 'η- 'ςοτοϋπολυς	ο/η πολων, το πολον	πολυς

4. Ανώμαλα παραθετικά επιθέτων

Ε. Οι αντωνυμίες

- **προσωπικές:** α' πρόσ.: ἐγώ, β' πρόσ.: σύ
- **δεικτικές:** οὗτος, αὕτη, τοῦτο
- **ερωτηματικές:** τίς, τίς, τί
- **αναφορικές:** ὅς, ἧ, ὅ ὅστις, ἧτις, ὅ τι
- **αόριστες:** τίς, τίς, τί
- **επιμεριστικές:** ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον
- **οριστική-επαναληπτική:** αὐτός, αὐτή, αὐτό
- αλληλοπαθητική:** ἀλλήλων, ἀλλήλοις, ἀλλήλους
- **αυτοπαθητικές:** ἑαυτοῦ, ἑαυτῆς, ἑαυτοῦ
τό εὐδαιμον κτητικές: ἐμός, ἐμή, ἐμόν

2. Η ομαλή αύξηση

συλλαβική	χρονική
έ- λαμβάνω → έλάβανον	α, ε → η αι, ει → η ο → ω οι → ω ϊ, υ̅ → ι̅, υ̅ αυ, ευ → ηυ ἄρχω → ἤρχον, ἐλπίζω → ἤλπιζον αἴρω → ἤρον, εἰκάζω → ἤκαζον ὀρίζω → ὠρίζον οἰκίζω → ὠκίζον ἰδρύω → ἴδρυον, ὕβριζω → ὕβριζον αὔξω → ἠΰξον, εὕδω → ἠΰδον

<p>είδος αναδιπλάσιασμού</p>	<p>Το ρήμα αρχίζει από:</p>
<p>επανάληψη του αρχικού συμφώνου + ε λυω → λέλυκα λραφω → λεγραφα</p>	<p>1. από σύμφωνο (εκτός του ρ-) 2. δύο σύμφωνα, από τα οποία: το πρώτο είναι άφωνο (κ, γ, χ, π, β, φ, τ, δ, θ) και το δεύτερο υγρό ή ένρνο (μ, ν, λ, ρ)</p>
<p>συναβική αύξηση ψηφίζω → ψηήφικα ράπτω → έρραφα κτείνω → εκτονα στρατεύω → εστράτευκα</p>	<p>1. διπλό σύμφωνο (ζ, ξ, ψ) 2. ρ- 3. δύο σύμφωνα, χωρίς να είναι το πρώτο άφωνο και το δεύτερο υγρό ή ένρνο 4. τρία σύμφωνα</p>
<p>Χρονική αύξηση ἀγαπίζω → ηγάπικα ἀθροίζω → ηθροικα</p>	<p>Γ. φωνήεν ή εζήλογο</p>

3. Ο σπλάός αναδιπλάσιασμός

4. Τα συνηρημένα ρήματα

α. Οι συναιρέσεις των ρημάτων α' τάξης (-άω)

α	+	{	ε, η	→	α
			ει, η	→	α
		{	ο, ου, ω	→	ω
			οι	→	ω

β. Οι συναιρέσεις των ρημάτων β' τάξης (-έω)

ε	+	{	ε	→	ει
			ο	→	ου
			μακρό φωνήεν	→	μακρό φωνήεν
			ή δίφθογγος	→	ή δίφθογγος

γ. Οι συναιρέσεις των ρημάτων γ' τάξης (-όω)

ο	+	{	η, ω	→	ω
			ε, ο, ου	→	ου
			ει, η, οι	→	ου

5. Ρήματα που σχηματίζουν αόριστο

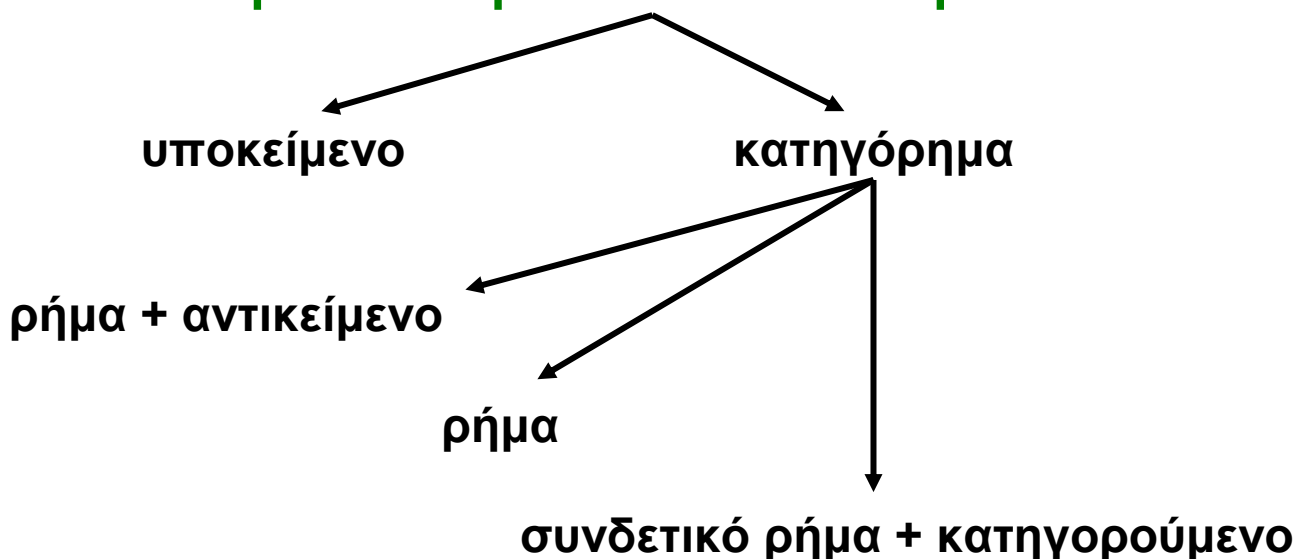
ρήμα	β' αόριστος οριστικής	β' αόριστος υποτακτικής
ἄγω	ἤγαγον	ἀγάγω
αἶρω	εἶλον	ἔλω
αἰσθάνομαι	ἤσθόμην	αἰσθωμαι
ἁμαρτάνω	ἤμαρτον	ἁμάρτω
ἀποθνήσκω	ἀπέθανον	ἀποθάνω
ἀφικνοῦμαι	ἀφικόμην	ἀφίκωμαι
βάλλω	ἔβαλον	βάλω
γίγνομαι, εἰμί	ἐγενόμην	γένωμαι
ἔρχομαι	ἦλθον	ἔλθω
εὕρισκω	εὔρον, ηὔρον	εὔρω
ἔχω	ἔσχον	σχῶ
λαγχάνω	ἔλαχον	λάχω
λαμβάνω	ἔλαβον	λάβω
λανθάνω	ἔλαθον	λάθω
λέγω	εἶπον	εἶπω
λείπω	ἔλιπον	λίπω
μανθάνω	ἔμαθον	μάθω
ὄρω	εἶδον	ἴδω
πάσχω	ἔπαθον	πάθω
πίπτω	ἔπεσον	πέσω
τυγχάνω	ἔτυχον	τύχω
τρέχω	ἔδραμον	δράμω
φέρω	ἤνεγκον	ἐνέγκω
φεύγω	ἔφυγον	φύγω

II ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

A. Τα είδη των προτάσεων ως προς τους όρους τους

B. Οι βασικοί όροι των απλών προτάσεων

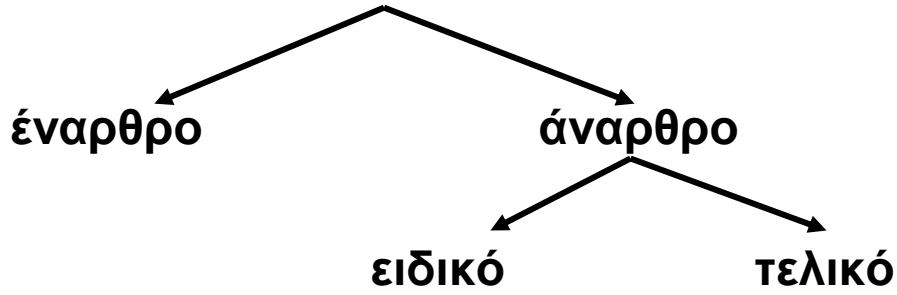

Γ. Το αντικείμενο του ρήματος

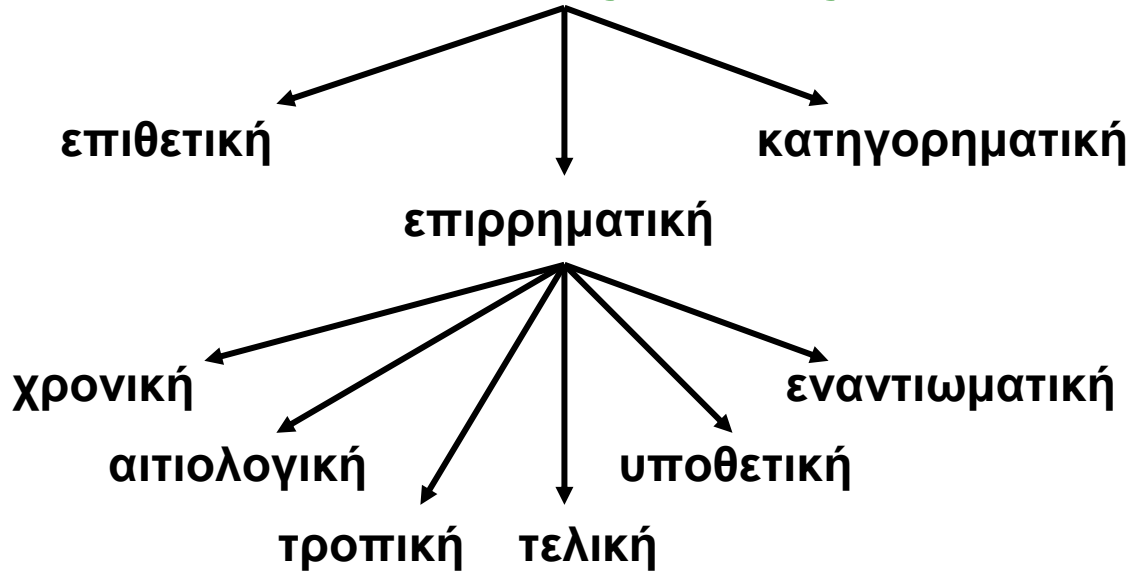
ρήματα

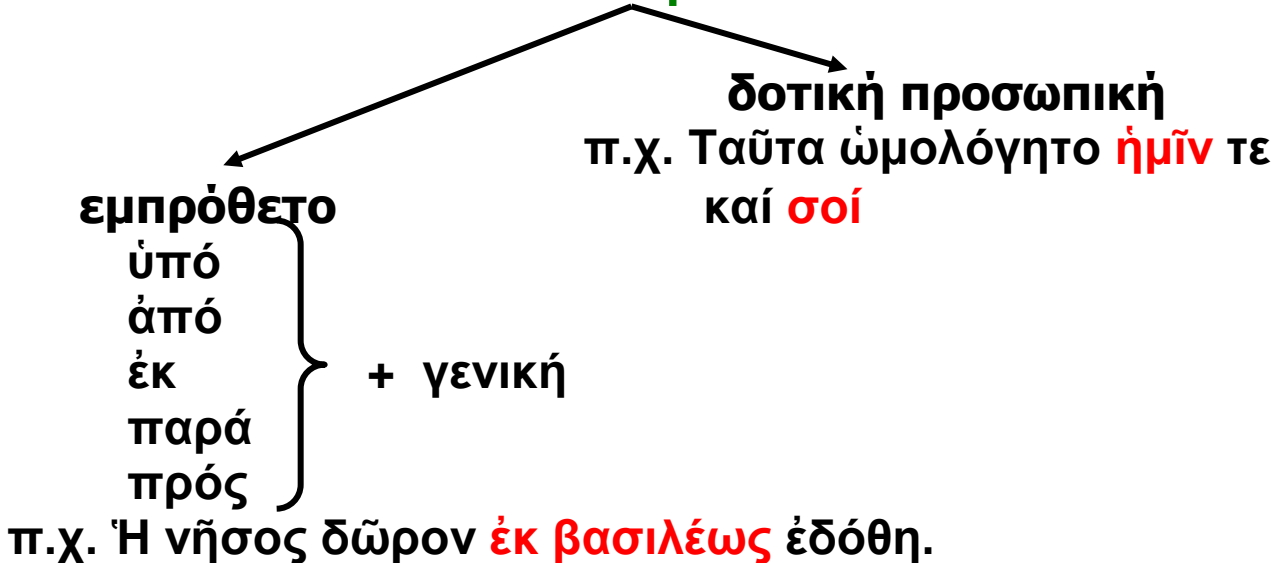
Δ. Τα είδη του απαρεμφάτου

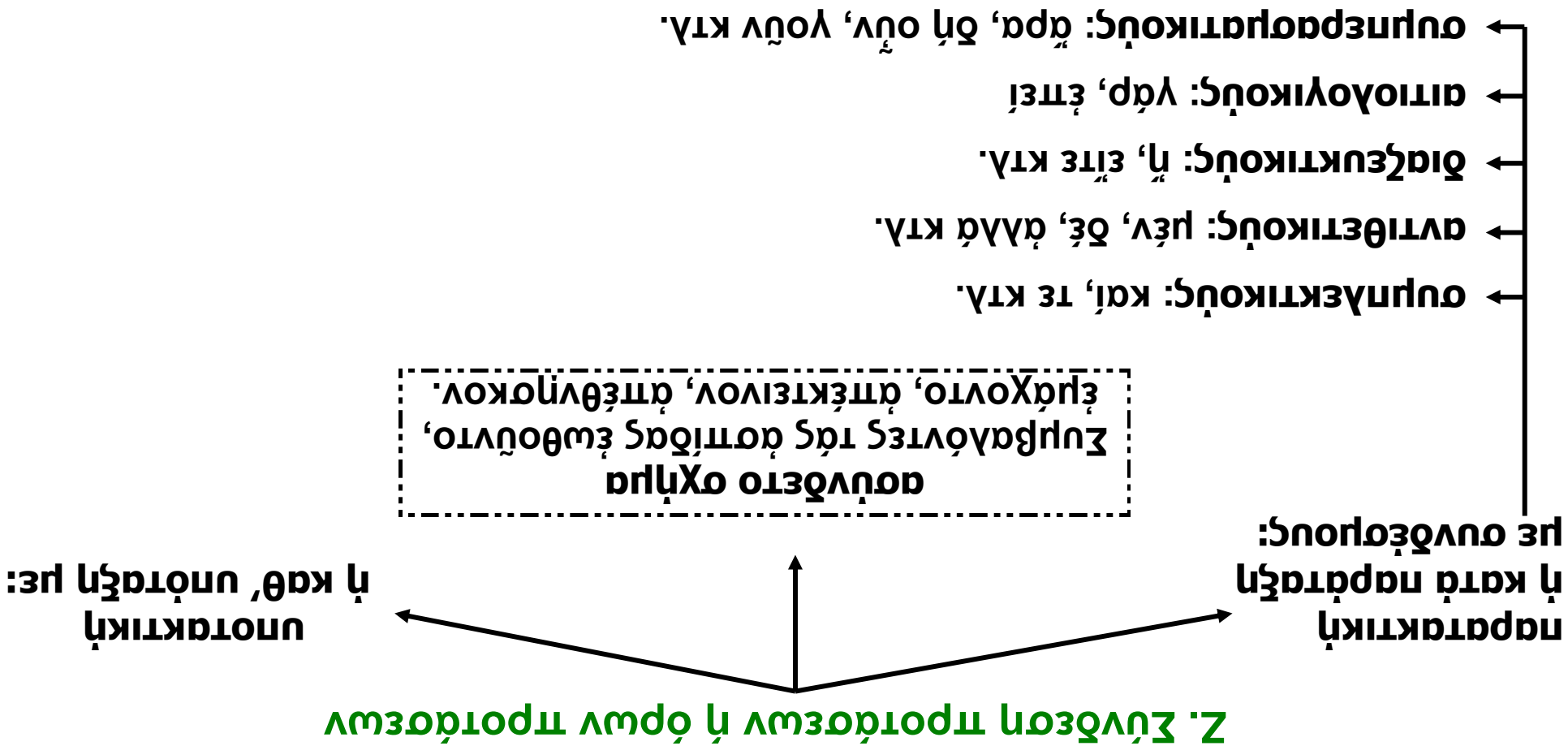

Ε. Τα είδη της μετοχής

ΣΤ. Το ποιητικό αίτιο

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ή καθ' υπόταξη με:

συνδέσμους:

- ειδικούς: ὅτι, ὡς
- ενδοιαστικούς: μή, μή οὐ κτλ.
- χρονικούς: ὅτε, ὅποτε, ἐπεὶ κτλ.
- εναντιωματικούς: εἰ καί, ἄν καί, καί εἰ, καί ἄν κτλ.
- υποθετικούς: εἰ, ἐάν, ἄν, ἦν
- τελικούς: ἵνα, ὅπως, ὡς
- συμπερασματικούς: ὥστε, ὡς
- αιτιολογικούς: ὅτι, διότι, ἐπεὶ, ἐπειδὴ, ὡς

αντωνυμίες:

- αναφορικές
ὅς, ὅσπερ, ὅστις κ.τ.λ.
- ερωτηματικές
τις, ποῖος, πόσος κ.τ.λ.

επιρρήματα:

- αναφορικά
ὡς, ὡσπερ, ὅπου κτλ.
- ερωτηματικά
ποῦ, πῶς, πόθεν κτλ.

ΕΤΕΡΟΠΤΩΤΟΙ

σε γενική

- κτητική, π.χ. ἡ πόλις ἡμῶν
- δημιουργού, π.χ. Σόλωνος νόμοι
- διαιρετική, π.χ. τῆς γῆς ἡ ἀρίστη
- ὕλης, π.χ. στέφανος δάφνης
- περιεχομένου, π.χ. ἄλλος ἡμέρων δένδρων
- ιδιότητας, π.χ. ἔργα ἀρετῆς
- αξίας, π.χ. ἀγρός ταλάντου ἄξιος
- αιτίας, π.χ. δίκη κλοπῆς
- συγκριτική, π.χ. τούτου σοφώτερος
- αντικειμενική, π.χ. ἐπιμελής τῶν φίλων
- υποκειμενική, π.χ. πόλεμος Πελοποννησίων καί Ἀθηναίων

σε δοτική

αναφοράς,
π.χ. τραχύς τῇ φωνῇ
αντικειμενική,
π.χ. δωρεά τῷ δήμῳ

σε αιτιατική
αναφοράς, π.χ. γνώμην
ἰκανός καί τά πολέμια ἄλκιμος

2. Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί

πλάγιες πτώσεις

γενική

τόπου, π.χ. Πολύτροπος **αυτοῦ** ἀποθνήσκει.
χρόνου, π.χ. Ταῦτα **τῆς ἡμέρας** ἐγένετο.
αιτίας, π.χ. Ζηλῶ σε **τοῦ πλούτου**.
αναφοράς, π.χ. Οὐ κακῶς **γνώμης** ἔχω.

δοτική

τόπου, π.χ. **Γῆ** ἔκειτο.
χρόνου, π.χ. Πέμπτη **ἡμέρα** ἐξέπλευσαν.
αιτίας, π.χ. **Λιμῶ** ἀπέθανεν.
αναφοράς, π.χ. Ἰσχύειν **τῆ ψυχῆ** αἰροῦ.
ποσοῦ, π.χ. **Τοσοῦτω** διέφερε τῶν ἄλλων.
συνοδείας, π.χ. Κατέπλευσεν εἴκοσι **ναυσίν**.
τρόπου, οργάνου, μέσου, π.χ. Τό σῶμα **πόνοις**
γύμναζε.

αιτιατική

τόπου, π.χ. Ἐξελαύνει **σταθμούς** τρεῖς.
χρόνου, π.χ. Ἐνταῦθα ἔμεινεν **ἡμέρας** ἑπτά.
τρόπου, π.χ. Τίνα **τρόπον** τήν θύραν κόψω;
αιτίας, π.χ. **Τί** τηνικάδε ἀφῖξαι;
αναφοράς, π.χ. Ταράσσομαι **φρένας**.

επιρρηματικές μετοχές

τροπικές, π.χ. Ταῦτα **εἰπών** ἀνέστη.
χρονικές, π.χ. Τί **βουλόμενοι** ψεύδονται;
αιτιολογικές, π.χ. Ταῦτα **εἰπών** ἀνέστη.
τελικές, π.χ. Ἦλθον **παύσουσα** τό σον μένος.
υποθετικές, π.χ. **Νικήσαντες** ἀπάντων κύριοι ἔσεσθε.
εναντιωματικές, π.χ. Ἕλληνας **ῶν** Ἕλληνας ἀδικεῖ.

κατηγορούμενα

α. προληπτικό ή του αποτελέσματος,:

π.χ. Φίλιππος **μέγας** ηύξήθη.

β. επιρρηματικό

- τόπου, π.χ. Ἐσκήνουν **ὑπαίθριοι**.

- χρόνου, π.χ. Ὅρθριος ἦκεις.

- τρόπου, π.χ. Ἄσμενος ἔώρακά σε.

- σκοπού, π.χ. Αἱ νῆες ἦλθον **βοηθοί**.

- τάξης, π.χ. Οἱ στρατηγοὶ ἐξῆλθον **πρῶτοι**.

εμπρόθετοι

στάσης σε τόπο, π.χ. Ἀνάπαυλαι **ἐν τοῖς δένδροσιν** εἰσιν.

κίνησης προς τόπο, π.χ. Ἀπῆλθον **ἐπ' οἴκου**.

κίνησης από τόπο, π.χ. Ἀπῆλθον **ἐκ τῆς Κορίνθου**.

κίνησης διά τόπου, π.χ. Ἡ δ' ἀρετή **διά μόχθων** βαίνει.

χρόνου, π.χ. Ἐγένετο **ἐν ἔτεσι** πεντήκοντα.

τρόπου, μέσου ή οργάνου, π.χ. Ἡττήθησαν **κατά κράτος**.

αιτίας, π.χ. **ὑπέρ τῶν γεγενημένων** ὠργίζετο.

σκοπού, π.χ. **Πρός τί** με ταῦτα ἐρωτᾷς;

αναφοράς, π.χ. Κήρυκας ἔπεμψε **περί σπονδῶν**.

εναντίωσης, π.χ. Ὅργή καί τιμωρία **κατά τούτου**.

συνοδείας, π.χ. Ἐπαιδεύετο **σύν τῷ ἀδελφῷ**.

υπεράσπισης, π.χ. Ἀμύνεσθαι **περί πάτρης**.

ὄρου ή προϋπόθεσης, π.χ. Ἡρώτα **ἐπί τίσιν** ἂν γένοιτο σύμμαχος.

επιρρήματα

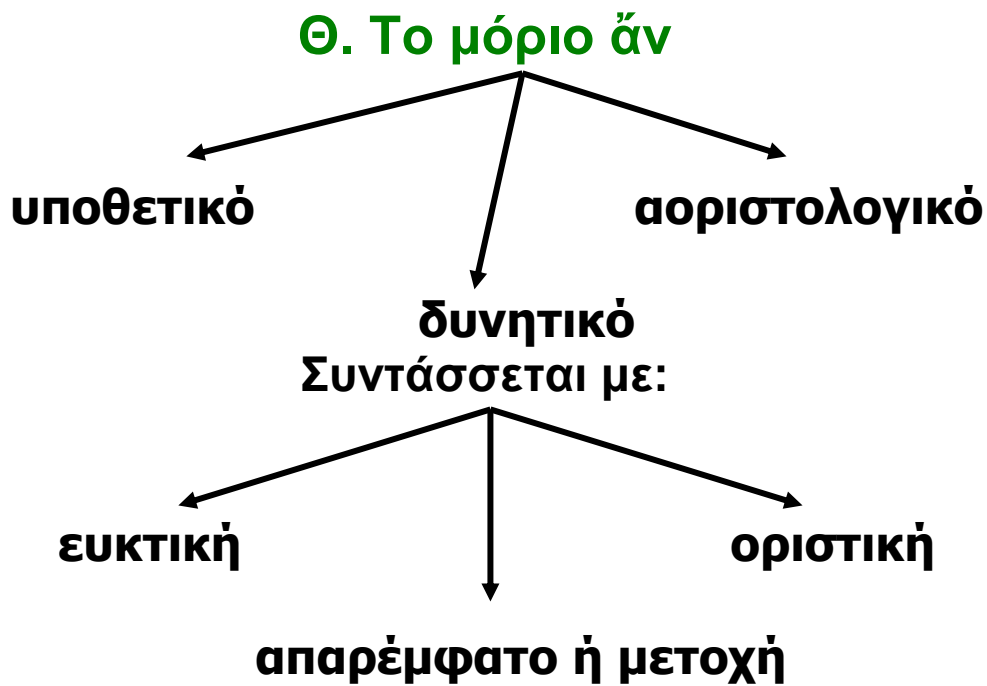
στάσης σε τόπο, π.χ. Πρωταγόρας **αυτόθι** ἐστίν.
κίνησης προς τόπο, π.χ. Θίβρων ἀπῆλθεν **οἴκαδε**.
κίνησης ἀπό τόπο, π.χ. **Ἀθήνηθεν** ἀπῆλθεν ὁ κῆρυξ.
κίνησης διὰ τόπου, π.χ. Τάς πύλας **ἧ** ἐσήλθον ἔκλησε.
τροπικά, π.χ. Βουλεύου **βραδέως**.
χρονικά, π.χ. Κατέβην **χθές** εἰς Πειραιᾶ.
ποσοτικά, π.χ. Οὐ **πάνυ** νενόηκα.
δισταγμοῦ ἢ πιθανότητος, π.χ. **Ἴσως** εἴποιεν ἂν
πολλοί...
βεβαιωτικά ἢ ἀρνητικά, π.χ. **Οὐδαμῶς** δεῖ ἀδικεῖν.

απαρέμφата

σκοποῦ, π.χ. Τήν πόλιν αὐτοῖς παρέδωκαν **φυλάττειν**.
αποτελέσματος, π.χ. Οὐ μάντις εἰμί τάφανῆ **γνῶναι**.
αναφοράς, π.χ. Δυνατός ἐστι ὁ ῥήτωρ **λέγειν**.

δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις

χρονικές, π.χ. **Ὅτε ἡ μάχη ἐγένετο**, Τισσαφέρνης ἐν
Σάρδεσιν ἔτυχεν ὤν.
αιτιολογικές, π.χ. Μή θαυμάζετε **ὅτι χαλεπῶς φέρω**
τοῖς παροῦσι πράγμασι.
τελικές, π.χ. Δίκαιος γίγνου, **ἵνα καί δικαίων τυγχάνης**.
υποθετικές, π.χ. **Εἰ μή τοὺς νόμους τηροῦμεν**, λέλυται
πάντα.
ἐναντιωματικές, π.χ. **Εἰ καί μή βλέπεις**, φρονεῖς δ'
ὅμως.
συμπερασματικές, π.χ. Κραυγὴν ἐποίουν, **ὥστε καί**
τοὺς πολεμίους ἀκούειν.
αναφορικές, π.χ. Θαυμαστόν ποιεῖς, **ὅς ἡμῖν οὐδέν**
δίδως.

υποθετικό

- α.** Βρίσκεται στην αρχή της πρότασης στην οποία ανήκει (δευτερεύουσα υποθετική),
- β.** Συντάσσεται με υποτακτική,
- γ.** Δέχεται ἄρνηση μή.
- δ.** Μεταφράζεται στη ν.ε. με τον υποθετικό σύνδεσμο «αν», π.χ. Ἄν ἐμέ ἀποκτείνητε, οὐκ ἐμέ βλάψετε, ἀλλ' ὑμᾶς αὐτοῦς.

αοριστολογικό

- α.** Είναι πάντοτε η δεύτερη λέξη της πρότασης στην οποία ανήκει· η πρώτη είναι αναφορική αντωνυμία, αναφορικό επίρρημα, χρονικός ή τελικός σύνδεσμος.
- β.** Συντάσσεται με υποτακτική.
- γ.** Δέχεται ἄρνηση μή.
- δ.** Στη ν.ε. δε μεταφράζεται ή αποδίδεται με: «τυχόν», «ίσως», «-δήποτε». π.χ. Ἄκουσον, ὡς ἄν μάθης.

δυνητικὸ

α. Δέχεται ἄρνηση οὐ.

β. Συντάσσεται με:

1. ευκτική (πλην μέλλοντα)

Η δυνητικὴ ευκτικὴ δηλώνει κάτι το δυνατό στο παρόν και στο μέλλον. Αποδίδεται με: θα + παρατατικό, θα μπορούσα να + ρήμα, π.χ. Ἔτι δὲ τί ἂν τοῖς τοιοῦτοις ἄχθοισθε;

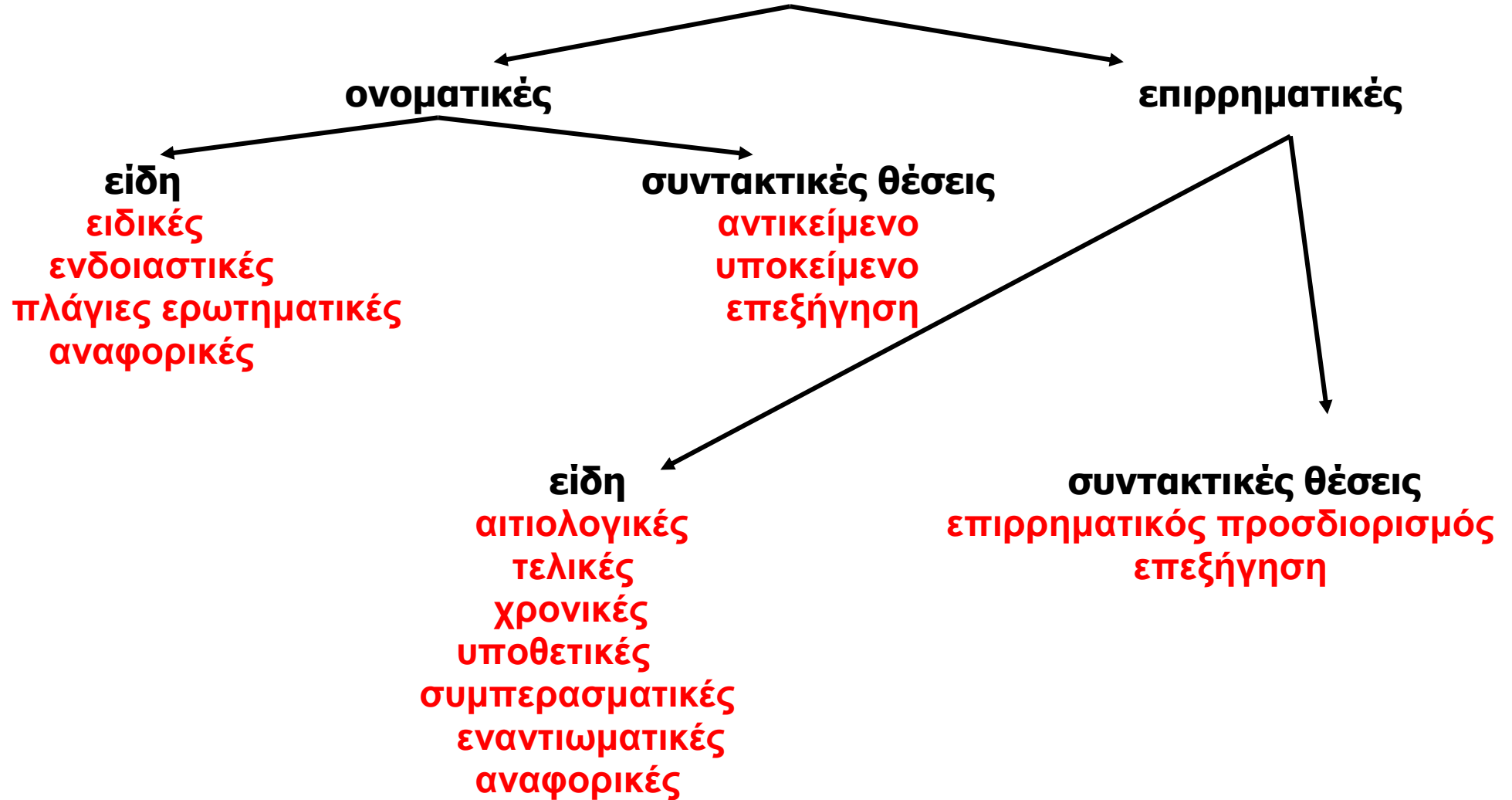
2. οριστική (μόνο ιστορικών χρόνων) Η δυνητικὴ οριστικὴ δηλώνει κάτι το δυνατό στο παρελθόν ή κάτι αντίθετο του πραγματικού. Αποδίδεται με: θα + παρατατικό ή θα + υπερσυντέλικο.

π.χ. Ἐβουλόμην ἂν πολλῶν ἔνεκεν Μειδίαν ζῆν.

3. απαρέμφατο ή μετοχή (πλην μέλλοντα). Δυνητικὸ απαρέμφατο ή μετοχὴ συναντάμε στον πλάγιο λόγο και προέρχονται από δυνητικὴ ευκτικὴ ή δυνητικὴ οριστικὴ του ευθέος λόγου· συνήθως αποτελούν απόδοση εξαρτημένου υποθετικού λόγου.

π.χ. Δοκεῖ μοί τις οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν (= οὐκ ἂν ἁμάρτοι) εἰπὼν ὅτι νυνὶ κρίνεται μὲν Ἀριστογεῖτων, δοκιμάζεσθε δὲ καὶ κινδυνεύεθ' ὑμεῖς περὶ δόξης.

I. Οι δευτερεύουσες προτάσεις

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΝΟΤΗΤΑ 10	5
Μια τιμητική εξορία ([Αΐσχίνης], Ἐπιστολαί 3.1-3)	
A. Κείμενο	
B. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά:	
Γ. Σύνταξη: Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος α΄)	
ΕΝΟΤΗΤΑ 11	18
Επικίνδυνες συμμαχίες (Ξενοφῶν, Ἑλληνικά 4.1.32-33)	
A. Κείμενο	
B. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά:	
Γ. Σύνταξη: Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος β΄)	
ΕΝΟΤΗΤΑ 12	30
Θεϊκές αδυναμίες (Λουκιανός, Θεῶν διάλογοι 1. 1-2)	
A. Κείμενο	
B. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά:	
Επαναληπτικές ασκήσεις	
Γ. Γραμματική – Σύνταξη: Επαναληπτικές ασκήσεις	
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	44
I. Παράλληλα κείμενα	45
II. Το λεξιλόγιο των κειμένων	75
III. Τα ανώμαλα ρήματα των κειμένων	86
IV. Συγκεντρωτικοί πίνακες φαινομένων	94

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.